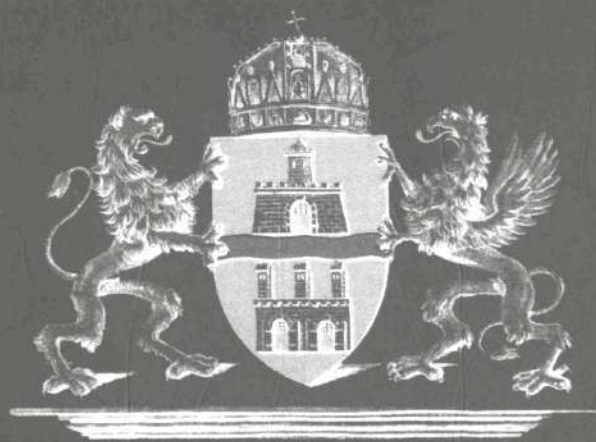

BUDAPEST RÉGISÉGEI

XXXV. 1

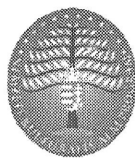
BUDAPESTI TÖRTÉNETI MÚZEUM

BUDAPEST RÉGISÉGEI

XXXV. 1

A kiadvány a Nemzeti Kulturális Alapprogram és az OKTK támogatásával készült

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

BENCZE ZOLTÁN
BODÓ SÁNDOR
ENDRÓDI ANNA
ZSIDI PAULA

SZERKESZTETTE

HANNY ERZSÉBET

TECHNIKAI SZERKESZTŐ

KOLOZSVÁRI KRISZTIÁN

*A rajzokat Cserne Lászlóné, Kuczogi Zsuzsanna, Málík Éva, Vándor Andrásné, Viemann Zsolt,
a fotókat Tihanyi Bence, Bakos Margit, Komjáthly Péter, Molnár Ilona készítették.
Az idegen nyelvű kivonatokat fordította Szu Annamária és Sántha Gyula.*

HU-ISSN 0133-1892

© BUDAPESTI TÖRTÉNETI MÚZEUM, 2002

FELELŐS KIADÓ

BODÓ SÁNDOR FŐIGAZGATÓ

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS

ARCHAEOLOGIA ALAPÍTVÁNY ÉS KIADÓ

NYOMDAI KIVITELEZÉS

AKAPRINT NYOMDAIPARI KFT.

Tartalomjegyzék

XXXV. 1.

HORVÁTH László András	Neolitikus leletek Dunakeszi határában – Neolitische Funde in der Gemarkung von Dunakeszi	7
ENDRÓDI Anna	Adatok Békásmegyér őskori településtörténetéhez: a késő rézkori bádeni kultúra települései és temetkezései – Facts concerning the Prehistoric Settlement History of Békásmegyér: Settlement and Burial-places of the Baden Culture from the Late Copper Age.	35
REMÉNYI László	A Vátya-kultúra Budatétény-Növény utcai temetője – Das Gräberfeld der Vátya Kultur in Budatétény-Növény Straße.	77
HORVÁTH M. Attila	Előzetes jelentés, a BP. XVII. ker. Rákospalota – Újmajorban előkerült szkíta kori településrészletről – Vorbericht über den Siedlungsteil aus skytischer Zeit in Rákospalota – Újmajor, 17. BZRK. Budapest	103
PETŐ Mária	A gellérthegyi oppidum déli oldalán végzett kutatások 1993–1997 között – Excavations of the Gellérthegy Oppidum's southern Fortress Wall (1993–1997).	125
PATTANTYÚS Á. Miklós	A kelta oppidum kutatása geofizikai módszerekkel a Gellérthegy DNY-i lejtőjén (1993–1997)	135
ZSIDI Paula	Az aquincumi polgárváros délkeleti előtere az újabb kutatások tükrében – Der südöstliche Vorraum der Zivilstadt von Aquincum im Spiegel der neueren Forschung	143
BESZÉDES József	A volt házgyár alatti feltárás során előkerült faragott kőtöredékek értékelése – Bewertung der bearbeiteten römischen Steinfragmente aus der Freilegung auf dem Gebiet des ehemaligen Bauunternehmens	159
BUGÁN Adél	Terrakotta ábrázolások az Aquincumi polgárváros déli előteréből – Terracottas from the Souther Forefront of the Aquincum Civil Town	173
ERTEL, Christine	Bestandteile von römischen Grabbauten im Aquincum-Museum. Kleinformatige Säulenarchitekturen, Dachaufsätze und Skulpturenausstattung – Római sírépítványok elemei az Aquincumi Múzeumban. Kisméretű oszlop- és oromdíszek, valamint a szoborkiképzés	181
FACSÁDY Annamária	Arany ékszerek az aquincumi katonaváros nyugati temetőjének új feltárásaiból – Golden Jewels from the new Excavations of the western Cemetery of the Military Town of Aquincum	221
GABLER Dénes	Terra Sigillaták az aquincumi canabaeból – Terra Sigillaten aus den canabae legionis von Aquincum	227
HABLE Tibor	Óbuda-Újlak római-kori topográfiájának vázlata – Die Skizze der römerzeitlichen Topographie von Óbuda-Újlak	267
HAVAS Zoltán	Újabb monopodiumlapok Aquincumból. Ismeretlen vicus feliratos említése – More Monopodium Boards from Aquincum. Inscribed Reference to an Unknown Vicus.	279

MÁRTON András	A Collegium Veteranorum újabb kőemléke Aquincumból. Feliratos sírkövek és faragott kőemlékek a Bécsi úti temetőből – Another Stone Monument of the Collegium Veteranorum from Aquincum. Inscribed Gravestones and Carved Stone Monuments from the Bécsi Road Cemetery.	293
SZIRMAI Krisztina	Római kori fémleletek az alberfalvi vicusból. Az 1994. és az 1996. évi ásatás – Römerzeitliche Metallfunde aus dem Vicus von Albertfalva.	303

MEGEMLÉKEZÉS

ZSIDI Paula	Kővágó Péterné Szentirmai Katalin	343
RÖVIDÍTÉSEK	. . . . .	345

TARTALOMJEGYZÉK

XXXV. 2.

TANULMÁNYOK

HOLL Imre	Középkori kályhacsempék Magyarországon VIII. A Zsigmond-kori I. csoport mintakincsének és kronológiájának kérdéséhez – Mittelalterliche Ofenkacheln in Ungarn VIII. Kachelgruppe der Sigismundzeit, Motivschatz und Chronologie.	357
HOLL Imre	Középkori kályhacsempék Magyarországon X. A budai műhely vegyesmázás kályhacsempéinek kérdéséhez – Mittelalterliche Ofenkacheln in Ungarn X.	381
SPEKNER Enikő	Adalékok a budavári István torony névadójának kérdéséhez – Beiträge zur Frage des Namengebers des Stephan-Turmes in der Budaer Burg.	403
SZEBENI Andrea-VÉGH András	A budavári volt Helyőrségi templom – The former Garrison Church of Buda Castle	427

KÖZLEMÉNYEK

BENCZE Zoltán	Török rézedények a Hadtörténeti Múzeum udvarán – Türkische Kupfergeschirre aus dem Hof des Museums für Kriegsgeschichte	461
BELÉNYESYNÉ SÁROSI Edit	Régészeti kutatások a középkori Buda Szentpétermártír külvárosában. Garády Sándor kutatásai 1940–42. I. – Archäologische Forschungen in der Vorstadt Szentpétermártír des mittelalterlichen Buda. Forschungen von Sándor Garády 1940–1942. I.	469
BENDA Judit	A Szent György tér déli oldalán feltárt középkori kút leletanyaga – Das Fundmaterial aus dem mittelalterlichen Brunnen auf der südlichen Seite des Szent György Platzes	535

IRÁSNÉ MELIS Katalin	Régészeti kutatások a 15. századi pesti városfal Károly körúti szakaszán (Budapest, V. Károly körút 28-30.) – Excavations at the Károly Boulevard Section of Pest's 15 th Century City Wall (28-30. Károly Boulevard, 5 th District, Budapest)	549
KÁRPÁTI Zoltán	Árpád-kori majorság Budaújlak területén – Árpadian Age Manor in the Area of Budaújlak.	587
VÉGH András	Anjou-kori kályhacsempe lelet a budai Szentpétermártír külváros területén – Medieval Oven Tiles from the Suburb Szentpétermártír of Buda.	617
TEREI György	Az albertfalvai vár lokalizálása – Die Lokalisierung der Burg von Albertfalva.	633
RÖVIDÍTÉSEK	. . . . .	665

HORVÁTH LÁSZLÓ ANDRÁS

NEOLITIKUS LELETEK DUNAKESZI HATÁRÁBAN

1996 áprilisában a Budapesti Történeti Múzeum Ős- és Népvándorláskori Osztálya Endrődi Anna vezetésével leletmentést végzett a Budapest és Dunakeszi határán, de már Dunakeszi közigazgatási területére eső Székesdűlőn az M0-as autópálya (2/a. út) északi szakaszán. A lelőhely mintegy 500 méterre keletre fekszik a Dunától, az Óceán-árok – egykori Duna-ág – délkeleti kanyarjában. A kis patak mocsaras partja két oldalról is körülöleli a lelőhelyet. A terület geológiai szempontból a Duna II/a újpleisztocén teraszszorának tagja. Itt az említett autópálya mai nyomvonalában egy mintegy 4000 m² nagyságú terület került feltárássra. A négyhetes munka során az ásató 125 objektumot – többségében gödröket és cölöplyukakat – tárt fel. A feltárást megelőző humuszolás után az objektumoknak többnyire csak az alsó része maradt meg, leletanyagot csak innen gyűjthetett. Lelőhelyünkön két korszak, a Dunántúli Vonaldíszes Kultúra és a késő bronzkor leletei kerültek elő. Jelen cikkünkben a neolitikus leleteket és objektumokat tárgyaljuk.¹

OBJEKTUM LEÍRÁS

1. objektum

Nagyméretű kemence az ásatási terület középső részén az első háztól északra, amelynek szája nyugat felé nyílt. Nyugatra tőle hamusgödör feküdt (6. kép 4). Leletei alapján, melyek között sok másodlagosan átégett darab is volt, a kemencét a késő bronzkorba datálhatjuk. Az ásatás során megtalálták a sütőfelület darabjait, illetve az abba beleépített edénytöredékeket. Ezek közé tartozott az egyetlen, másodlagos helyzetben lévő, neolitikus lelet is:

egy vörösesbarna, homokkal soványított, keményre égetett *tárolóedény* oldaltöredéke. Felülete simított és rövid, bekarcolt vonalakkal díszített. (Ltsz: 2000. 1. 235.); (1. kép 1).

2. objektum

Hosszúkás, négyszögletes, lapos aljú, sekély objektum az ásatási terület keleti felén. Valószínűleg csak az alsó része egy nagyobb objektumnak. Északi végéhez csatlakozik a 29. objektum (cölöplyuk), amely a 2. ház része volt (5. kép 2). Így a 2. objektum is tartozhatott oda. H: 2,26 m, sz: 1,0 m. m: 22 cm. Csupán négy

őskori cserepet tartalmazott. Ezek közül most a következőket tárgyaljuk:

homokkal soványított, barna színű keményre égetett, kerekített peremű, meredek falú tál peremtöredéke. Pátm: 20 cm; fv: 0,45 cm. (Ltsz: 2000. 1. 1.); (1. kép 3).

Homokkal soványított kiváló égetésű mély tál peremtöredéke. Felülete feketére polírozott, jól látható polírozásnyomokkal. Pátm: 21 cm; fv: 0,7 cm. (Ltsz: 2000. 1. 4.); (1. kép 2).

3. objektum

Hosszúkás, amorf gödör az 1. ház keleti peremén. Az objektumnak csak az alsó része maradt meg. A hossz tengely mentén sorakozó kis gödrök talán a ház cölöplyukai lehettek. Az objektum a déli végén kiszélesedik, itt viszonylag sok lelet került elő (6. kép 4). Ezek a képeken is ábrázolt cserepeken kívül vastag falú, homokkal és pelyvával soványított edények töredékei, egy vékonyfalú polírozott oldaltöredék és négy apró kavics. Ezekkel együtt leltároztak még egy bronzkori cseréptöredéket is, amely az ásatás során keveredhetett az objektum leleteihez. H: 7,42 m, sz: 0,62–3,00 m. m: 0,26 cm. Említésre méltó leletei:

egy homokkal és növényi anyaggal soványított S-profilú *fazék* töredéke. Felülete világosbarna, a perem elvékonyodik. Pá: 18 cm; fv: 1,0 cm. (Ltsz: 2000. 1. 7.); (1. kép 5).

Homokkal soványított, barna színű, jól égetett edény *aljtöredéke*. Felülete enyhén polírozott. Fá: 11 cm; fv: 0,9 cm. (Ltsz: 2000.1.9.); (1. kép 6).

Homokkal soványított, barna színű, jól égetett edény (kehely vagy tál) *csőtálpötöredéke*. Felületén vékony, barna bevonat nyomai. Fá: 10 cm; fv: 0,6 cm. (Ltsz: 2000. 1. 5); (1. kép 4).

4. objektum

Tovább délre az 1. ház délkeleti sarkában került elő ez a szabálytalan téglalap alakú, sekély gödör (5. kép 3). Az objektum sok neolitikus leletet tartalmazott: átlagos minőségű, növényi anyaggal és homokkal soványított cserepeket, állatfogakat és apró kavicsokat. H: 2,32 m, sz: 2,10 m. m: 20,0 cm. Említésre méltó leletei a következők:

egy szürkés, barnafoltos, homokkal soványított, keményre égetett, vékonyfalú meredek tál peremtöredéke. Pá: 18 cm; fv: 0,45. (Ltsz: 2000. 1. 10.); (1. kép 11).

Világosbarna, homokkal soványított, vékonyfalú *csésze* peremtöredéke. Pá: 10,5 cm; fv: 0,55 cm. (Ltsz: 2000. 1. 11.); (1. kép 9).

¹ A leletanyag publikálási jogának átengedéséért Endrődi Annának tartozom köszönettel.

Barna színű, homokkal soványított, jól égetett, vékonyfalú *tál* peremtöredéke. A felületén barnás színű bevonat nyomai maradtak meg. Pá: 18 cm; fv: 0,45. (Ltsz: 2000. 1. 12.); (1. kép 14).

Barna színű, szürkefoltos, homokkal soványított, jó égetésű, meredek falú *tál* peremtöredéke. Pá: 34 cm; fv: 0,45 cm. (Ltsz: 2000. 1. 14.); (1. kép 17).

Barnás színű, homokkal soványított, keményre égetett edény (kehely vagy *tál*) *csőtálpának* töredéke. A felületén vékony, sötétbarna bevonat nyomai maradtak meg. Miniatur edény Pá: 7,0 cm; fv: 0,7 cm. (Ltsz: 2000. 1. 15.); (1. kép 12).

Szürkés színű, homokkal soványított, jól égetett *csésze* peremtöredéke. A felülete porózus, a szájperem enyhén elvékonyodik. Pá: 13,0 cm; fv: 0,7 cm. (Ltsz: 2000. 1. 16.); (1. kép 10).

Világosbarna, homokkal és növényi anyaggal soványított keményre égetett bomba alakú *edény* peremtöredéke. A felület porózus, a peremet ujjbenyomásokból álló díszítéssor kíséri. Pá: 21,0 cm; fv: 1,05 cm. (Ltsz: 2000. 1. 17.); (1. kép 16).

Világos barna, homokkal és növényi anyaggal soványított, keményre égetett bomba alakú *edény* peremtöredéke. Felülete porózus, a peremet ujjbenyomásokból álló díszítéssor kíséri. Pá: 30 cm; fv: 1,05 cm. (Ltsz: 2000. 1. 18.); (1. kép 18).

Barnás színű, keményre égetett, homokkal és növényi anyaggal soványított keményre égetett *fazék* oldaltöredéke egy nagy méretű ketté osztott bütyökkel. Mérhető átmérője: 32 cm; fv: 1,1 cm. (Ltsz: 2000. 1. 19.); (1. kép 8).

Fekete polírozott, homokkal soványított, csengő hangúra égetett, mély *tál* perem- és oldaltöredéke. A szájperem lekerekített, a felületen látszanak a polírozás nyomai. Pá: 19,0 cm; fv: 0,4 cm. (Ltsz: 2000.1.24); (1. kép 15).

Fekete színű, homokkal soványított, keményre égetett, mély *tál* perem- és oldaltöredéke. A felületen foltokban megmaradt az eredetileg polírozott bevonat. Pá: 18,0 cm; fv: 0,45 cm. (Ltsz: 2000. 1. 25.); (1. kép 13).

Barnás színű, homokkal soványított, keményre égetett, mély *csésze* peremtöredéke. Pá: 10,0 cm; fv: 0,5 cm. (Ltsz: 2000. 1. 136.); (1. kép 7).

7. objektum

Kis, ovális gödör az 1. házon belül. Ez az egyik választófal cölöplyuka. Csak a legalsó rész néhány centimétere maradt meg (6. kép 4). H: 1,22 m, sz: 0,76 m. m: 22,0 cm. Csupán egyetlen egy neolit lelete volt.

Barnás színű, homokkal és növényi anyaggal (pelyva?) soványított, keményre égetett, vastag falú *edény* fenéktöredéke. Pá : 8,0 cm; fv: 1,6 cm. (Ltsz: 2000. 1. 29.); (2. kép 1).

28. objektum

Nagy, É-D-i irányú, szabálytalan gödör az 1. ház nyugati oldalán. Északi vége felé elkeskenyedik. Itt sekélyebb is. Ebben több kisebb mélyedést talált az ásató, amelyek cölöplyukak alja lehetett. Az objektum ugyanezen ház keleti falával (2,3,4 objektum) párhuzamosan halad (5. kép 5). Ebben viszonylag sok neolit cserép, kis állatcsont és kőszköz került elő. A bronzkorban az objektumot bolygatás érte, amiről az objektum déli végén talált ilyen korú cserépek tanúskodnak. H: 13,0 m, sz : 0,76–2,8 m. m: 32–36 cm. Az említésre méltó neolitikus leletei a következők:

barnás színű, jól égetett, homokkal és növényi anyaggal soványított, hengeres nyakú *palack* peremtöredéke. A perem alatt három párhuzamos, sekély, széles bekarcolás fut. Pá: 12 cm; fv: 0,5 cm. (Ltsz: 2000. 1. 31.); (2. kép 6).

Barnásszürke színű, homokkal soványított, keményre égetett, mély *tál* vagy *csésze* peremtöredéke. Pá: 24,0 cm; fv: 0,6 cm. (Ltsz: 2000. 1. 32.); (2. kép 2).

Fekete színű, homokkal soványított, keményre égetett, mély *tál* perem- és oldaltöredéke. A szájperem elvékonyodik, a felületet enyhén polírozták. Pá: 16,0 cm; fv: 0,6 cm. (Ltsz: 2000. 1. 33.); (2. kép 5).

Fekete színű, homokkal soványított, keményre égetett, mély *csésze* perem- és oldaltöredéke. A felületen az eredetileg polírozott bevonat maradványai láthatók. Pá: 15,0 cm; fv: 0,7 cm. (Ltsz: 2000. 1. 36.); (2. kép 7).

Barnás színű, apró kavicsokkal soványított, keményre égetett, *bomba alakú edény* peremtöredéke. Pá: 30 cm; fv: 1,1 cm. (Ltsz: 2000. 1. 37.); (2. kép 9).

Barnás színű, homokkal soványított, keményre égetett, *bomba alakú edény* peremtöredéke. A peremet ujjbenyomkodásokból álló mintasor kíséri. Pá: 24,0 cm; fv: 0,7 cm. (Ltsz: 2000. 1. 78.); (2. kép 8).

Egy szürke kőzetből csiszolt *örklő* töredéke. A csiszolt oldalon jól látható használati nyomok vannak. H: 9,0 cm; sz : 8,5 cm; v: 3,6 cm. (Ltsz: 2000. 1. 79.); (2. kép 3).

Szürke *szarukő darab*, amelyet töröként használtak. A felületén látható használati nyomokkal H: 6,5 cm; sz: 5,3 cm. (Ltsz: 2000. 1. 76.); (2. kép 4).

29. objektum

Kis cölöplyuk az 1. ház keleti falában, melyet a 2. gödörbe ástak bele. H: 60 cm; sz: 50 cm. m: 26 cm (5. kép 2). Az alább említett kerámiadarabon kívül még egy vastag falú edény töredékét tartalmazta. Lelete:

barnás színű, homokkal soványított, keményre égetett, mély *tál* peremtöredéke. A külső felületen sötétbarna bevonat maradt meg. Pá: 21,0 cm; fv: 0,55 cm. (Ltsz: 2000. 1. 40.); (2. kép 10).

31. objektum

Ovális gödör a 2. ház délkeleti sarkában. Helyzete szerint vagy az alapárok utolsó tagja, vagy egy később-

bi bolygatás eredménye volt. Ma már ez nem dönthető el (6. kép 4). H: ca. 2,7 m, sz: 1,1 m. m: 0,26–0,44 cm. Neolitikus cserepeket és kavicsokat tartalmazott. Kerámialeletei közül a következők érdemelnek említést:

barnás színű, homokkal soványított, keményre égetett, vastag falú fazék oldaltöredéke három sűrűn egymás mellé helyezett kis bütyökkel az oldalán. Átmérője ca. 30–35 cm. fv: 1,4 cm. (Ltsz: 2000. 1. 43.); (2. kép 11).

35. objektum

Hosszú, sekély, szabálytalan gödör a 2. ház keleti falában. Ez képezi az alaprok középső tagját. A benne található kisebb bemélyedések cölöplyukak alsó részei (6. kép 4). H: 9,6 m, sz: 2,2 m. m: 26–30 cm. Méreteihez képest kevés leletet tartalmazott. Valamennyi neolitikus volt, melyek közül a következők bírnak jelentőséggel:

barnás színű, homokkal soványított, keményre égetett, vastag falú edény oldaltöredéke függőlegesen álló kis keskeny szalagfüllel. A fül fölött három párhuzamos, széles, de sekély bekarcolt vonal fut. Átmérője cca. 25–30 cm. fv: 0,7 cm. (Ltsz: 2000. 1. 44.); (2. kép 12).

36. objektum

Hosszúkás gödör az előbb említett objektumtól északra. Egyértelműen az említett ház alapárkának része. Benne kis cölöplyukak nyomait találták (6. kép 4). Az objektum minimális leletanyagot tartalmazott: egy rossz állapotú edény néhány barnásszürke, rossz minőségű cserepét, melyeket nem ábrázoltunk.

37. objektum

Kis kerek objektum, az előző gödör közvetlen folytatása. Ebben egy cölöplyuk volt, amelynek nem voltak leletei. Ez képezhette a 2. ház északkeleti sarkát (6. kép 4).

54. objektum

Nagy, alakatlan gödör a 2. ház közepén. A benne található kisebb gödrök, melyek egy sorban álltak, talán egy osztófal cölöplyukai lehettek. Betöltésük kétfázisú feltöltődésre utal. Alul szürke agyagréteg feküdt, amelyet hamus, kerámatöredékekkel vegyes humusz fedett (5. kép 4). A hamu és a középső rész lapos fenékkiképzése miatt az ásató itt egy tűzhelyet feltételezett. A közelben fekvő kisebb objektumok (53. és 56.) is ehhez tartozhattak az ásatási napló bejegyzései szerint.² H: 3,55 m, sz: 3,06 m. m: 30–80 cm. A viszonylag sok lelet közül a következőket említjük meg:

barnás színű homokkal soványított, keményre égetett, meredek falú csésze vagy tál peremtöredéke. A bevagdalt szájerem elvékonyodik, a felületen fekete bevonat maradványai maradtak meg. Pá: 16 cm; fv: 0,5 cm. (Ltsz: 2000. 1. 46.); (3. kép 4).

Barnás színű, homokkal soványított, keményre égetett, mély félgömbös csésze vagy tál peremtöredéke. A szájerem elvékonyodik, a bevonat enyhén polírozott.

Pá: 17,0 cm; fv: 0,5 cm. (Ltsz: 2000. 1. 47.); (3. kép 3).

Barna színű, homokkal soványított, jól égetett edény (kehely vagy tál) talpcsővének töredéke. Miniatur edény? Pá: 5,0 cm; fv: 0,4 cm. (Ltsz: 2000. 1. 49.); (3. kép 2).

Kívül fekete, belül barna, homokkal soványított, keményre égetett, mély csésze vagy kis tál peremtöredéke. A felület durva, a szájerem elvékonyodik. Pá: 17,0 cm; fv: 0,6 cm. (Ltsz: 2000. 1. 50.); (3. kép 1).

70. objektum

A 2. ház nyugati alapárkának viszonylag rövid É-D irányú szakasza, amely egyben a délnyugati sarkot is alkotta. Az északi végén cölöplyukat figyelhetek meg (5. kép 1). H: 3,54 m, sz: 1,2 m. m: 26 cm. A legtöbb objektummal ellentétben ez gazdag leletanyagot szolgáltatott. Az alább felsorolandó kerámialeleteken kívül még a képeken nem ábrázolt kődarabok is hozzá tartoztak. További fontosabb leletei a következők:

egy barna, homokkal soványított, vastag falú, enyhén kiszélesedő csőtálc két összeillő része. A felület mindkét oldalon fekete bevonatos. Átm: 11,0 cm; fv: 0,6–0,9 cm. (Ltsz: 2000. 1. 54.); (3. kép 12).

Barna színű, homokkal soványított, meredek falú csésze vagy tál peremtöredéke. A szájerem lekerekített, a külső felületén vékony, barna bevonat nyomai maradtak fenn. Pá: 16,0 cm; fv: 0,6 cm. (Ltsz: 2000. 1. 57.); (3. kép 7).

Sötétszürke, homokkal soványított, csengő hangúra égetett, meredek falú tál peremtöredéke. A szájerem lekerekített, a külső, fekete bevonatos oldal polírozott. Pá: 22,0 cm; fv: 0,4 cm. (Ltsz: 2000.1.58.) (3. kép 9).

Sötétszürke, homokkal soványított, keményre égetett, bikónikus edény oldaltöredéke. A hasvonalon kis, az edényfalba dolgozott bütyök ül. Átm: 13,0 cm; fv: 0,5 cm. (Ltsz: 2000.1.61.) (3. kép 13).

Sötétszürke-fekete, homokkal soványított, csengő hangúra égetett, félgömbös csésze peremtöredéke. A fekete bevonattal ellátott felületet mindkét oldalon polírozták. A szájerem enyhén elvékonyodik. Pá: 22,0 cm; fv: 0,45 cm. (Ltsz: 2000. 1. 63.); (3. kép 6).

Szürke, homokkal soványított, keményre égetett, meredek falú edény oldaltöredéke. A szájerem lekerekített, a belső oldalon az egykori, polírozott bevonat nyomai láthatók. Pá: 21,0 cm; fv: 0,45 cm. (Ltsz: 2000. 1. 64.); (3. kép 8).

Barna színű, homokkal soványított, gömbös hasú edény oldaltöredéke. A belső oldal simított, a külsőn három széles és sekély párhuzamos, ívelt vonalú bekarcolás. Átm: ca. 20,0 cm; fv: 0,55 cm. (Ltsz: 2000. 1. 66.); (3. kép 10).

² Itt hasonló esettel állunk szemben, mint a legtöbb objektum esetében, ti., hogy a talaj ledózerolása után csak a gödörfenék maradtak meg. Így válhattak el a kisebb objektumok is az 54. gödörtől.

Barna színű, homokkal soványított, gömbös *hasú edény* oldaltörredéke. A külső oldalon két széles, de sekély párhuzamos bekarcolás, a belső köztes mező simított. Átmérőjét a töredék kis mérete miatt nem lehetett megállapítani. Fv: 0,5 cm. (Ltsz: 2000. 1. 66.); (3. kép 11).

Barnás színű, keményre égetett, kis félgömbös *csésze* peremtörredéke. A szájrerem elvékonyodik, a felület simított. Pá: 13,0 cm; fv: 0,6 cm. (Ltsz: 2000. 1. 67.); (3. kép 5).

Barnás színű, szürkefoltos, homokkal és növényi anyaggal soványított *bomba alakú edény* peremtörredéke. A szájrerem elvékonyodik, a külső oldal simított. Pá: 30,0 cm; fv: 0,7–1,0 cm. (Ltsz: 2000. 1. 69.); (3. kép 14).

71. objektum

A 2. ház nyugati alapárkának hosszú, keskeny és sekély szakasza a 70. objektum közvetlen folytatásában. Ebben több cölöplyuk nyomát figyelték meg az ásatók, amelyek közül egy négyszögletes keresztmetszetű volt (5. kép 6). H: 14,4 m, sz: 0,5–1,0 m. m: 10–32 cm. Kavicsokon kívül több, többnyire rossz minőségű edény töredékei is megtalálhatók voltak ebben az objektumban. Csupán egyetlen egy darabot közlünk most:

egy nagyméretű, növényi anyaggal és durva homokkal soványított edény oldaltörredéke, a belső oldalán a formázás eszközének nyomaival. Fv: 0,8 cm. (Ltsz: 2000. 1. 149.); (3. kép 15).

91. objektum

Egy igen nagy, amorf gödör vagy inkább gödörkomplexum a 2. ház nyugati sarkánál. Az ásató felvételezése szerint ez az esővíz levezetésére szolgált. Ez volt az ásítás legnagyobb objektuma. Véleményünk szerint eredetileg a ház építéséhez szükséges agyag kitermelésére ásták ki, majd hulladékkal töltötték fel (5. kép 6). H: 8,0 m, sz: 6,2 m. m: 20 cm. Letelei közül a következőket közöljük:

barnás színű, homokkal és növényi anyaggal soványított, keményre égetett, sekély *tál* peremtörredéke. A felületén vékony, fekete bevonat látható. Pá: 20,0 cm; fv: 0,5–3,2 cm. (Ltsz: 2000. 1. 159.); (4. kép 1).

Szürke homokkőből készített *örlőkő* töredéke. A csiszolt felületen megfigyelhetők voltak a használat nyomai. H: 9,0 cm; sz: 8,5 cm. vast: 3,6 cm. (Ltsz: 2000. 1. 82.); (4. kép 6).

Kis, barna, keményre égetett, homokkal és növényi anyaggal soványított *bomba alakú edény* perem- és oldaltörredéke. A belső oldalon a formázás nyomai figyelhetők meg. A szájrerem elvékonyodik. Pá: 13,0 cm; fv: 1,05 cm. (Ltsz: 2000. 1. 84.); (4. kép 13).

Egy kívül barna, belül sötétszürke, homokkal soványított, keményre égetett, mély *tál* peremtörredé-

ke. A külső felületen az egykori polírozás nyomai láthatók. A szájrerem elvékonyodik. Pá: 21,0 cm; fv: 0,6–0,7 cm. (Ltsz: 2000. 1. 85.); (4. kép 8).

Szürke, meredek falú, homokkal és növényi anyaggal soványított *tál* peremtörredéke. A belső felületet simították. A szájrerem lekerekített. Pá: 20,0 cm; fv: 0,6 cm. (Ltsz: 2000. 1. 86.); (4. kép 3).

Szürke színű, homokkal soványított, keményre égetett, *tál* peremtörredéke. A felületét mindkét oldalán fekete polírozott bevonat borítja. A szájrerem lekerekített. Pá: 17,0 cm; fv: 0,4 cm. (Ltsz: 2000. 1. 91, 93); (4. kép 4).

Sötétszürke, homokkal soványított, keményre égetett, meredek falú *tál* peremtörredéke. A felületét fekete bevonattal látták el, a szájrerem enyhén elvékonyodik. Pá: 18,0 cm, fv: 0,5 cm. (Ltsz: 2000. 1. 92.); (4. kép 5).

Egy nagyméretű, barna színű, homokkal soványított, keményre égetett, *edény* oldaltörredéke. A külső oldalon széles, sekély és ívelt ill. egy egyenes, kihegyesedő bekarcolt vonal fut. Az edény átmérője nem volt megállapítható. Fv: 0,7–0,8 cm. (Ltsz: 2000. 1. 95.); (4. kép 7).

Egy nagyméretű, barna, homokkal soványított, keményre égetett, sekély és széles vonalakkal díszített gömbös *hasú tárolóedény* perem- és oldaltörredéke. A tölcséres nyak indításán hasonló, bekarcolt motívumok láthatók. A nagyobbik, mérhető átmérő 27,0 cm. Fv: 0,6–1,0 cm. (Ltsz: 2000. 1. 100.); (4. kép 12).

Barna színű, homokkal soványított, keményre égetett, *gömbös hasú edény* oldaltörredéke. A külső oldalon három széles, de sekély ívelt vonalú bekarcolt vonal és az egykori fekete, polírozott bevonat nyomai látszanak. Az edény átmérője nem volt megállapítható. Fv: 0,8 cm. (Ltsz: 2000. 1. 101.); (4. kép 2).

Barna színű, homokkal soványított, jól égetett, *gömbös hasú edény* oldaltörredéke. A külső oldalon a formázás nyomai és egy kétfelé osztott fogóbütyök található. Átm: 17,5 cm; fv: 1,1 cm. (Ltsz: 2000. 1. 105,109); (4. kép 10).

Barnás színű, homokkal soványított, jól égetett edény *csőtálpának* töredéke. A külső oldalán két rövid, bekarcolt vonal látható. Átm: 12,0 cm; fv: 0,8 cm. (Ltsz: 2000. 1. 113.); (4. kép 9).

Sötétszürke, homokkal és kevés növényi anyaggal soványított jól égetett *kehely* alj- és oldaltörredéke. Fv: 6,0 cm; fv: 0,6–2,0 cm. (Ltsz: 2000. 1. 114.); (4. kép 11).

Vörösésbarna, homokkal és apró kavicsokkal soványított nagy méretű *tárolóedény* aljtörredékei. A fenék közelében a külső oldalán kettéosztott bütyök. Az edénytestnek kb. a közepén ujjbenyomkodással tagolt lécborda fut. Fv: 23,0 cm, fv: 1,4–1,6 cm. (Ltsz: 2000. 1. 115.); (4. kép 14).

LELETEK
Kerámia

Csészék

Csészének azokat a kis, tál alakú edényeket nevezük, melyek peremátmérője 10 és 15 cm között mozgott. Ezek nagyjából vékonyfalúak, néhány esetben megfigyelhető volt rajtuk az egykori polírozás nyoma is. Valamennyi ide tartozó edény díszítetlen és fülük sem volt. Három darab a 4. egy-egy pedig a 28. ill. 70. objektumban került elő (1. kép 7, 9–10; 2. kép 7; 3. kép 5).

Volt néhány hasonló formájú, kis edény, melyeket méretük alapján sem a csészékhez, sem pedig a tálakhoz nem tudunk egyértelműen besorolni (2. kép 5; 3. kép 4–5, 7).

Tálak

Ez az edényforma lényegesen nagyobb formagazdagságot mutatott. Formailag a csészéhez hasonlítanak, de azoknál szélesebbek. Jellemzőjük a vékonyfalúság és az elkeskenyedő szájrém. Homokkal soványították és keményre égették ezeket az edényeket. Mind a négy csengő hangúra égetett tárgyunk a tálak közül került ki. Az edényeket borító bevonatok barnák vagy feketék. Egyetlen, a peremén apró bevagdálásokat viselő példányt kivéve (54. objektum, 3. kép 4) díszítetlenek.

Első típusuk a mély, félgömbös tál. Ide öt edény sorolható (1. kép 2, 13, 15; 2. kép 2; 4. kép 8). Sokkal több példány képviseli a meredek falú típust, amelyek méretükben sokszor különböznek egymástól (1. kép 3, 11, 14, 17; 2. kép 10; 3. kép 6, 8–9; 4. kép 3–5). A szájrémek itt is elvékonyodnak néha. A 4. kép 1. ábrája egy vastag falú, de meglepően sekély altípust képvisel ebből az edényfajtából.

Egy sötétszürke, homokkal soványított, keményre égetett, bikónikus tál oldaltöredéke a 70. objektumból származik (3. kép 13).

Kelyhek/palackok

Dunakeszin ez a fő típus csak ritkán jelent meg. Itt említhető meg egy sötétszürke, homokkal és kevés növényi anyaggal soványított, jól égetett, díszítetlen kehely aljtöredéke a 91. objektumból (4. kép 11). Az ide tartozó edények alacsony száma miatt általános érvényű szabályok itt nem vonhatók le. A 28. objektumban került elő egy vonaldíszítésű töredék, amely egy hengeres nyakú palack nyaktöredéke lehetett (2. kép 6). Pontos alakja bizonytalan, de a díszítése és az edény anyagának kidolgozása alapján nem a dunántúli vonaldíszes edények kultúrájának gyártmányáról van szó.

A kelyhekhez vagy a tálakhoz tartozhattak a különféle csőtáptöredékek Dunakeszin, amelyek közül itt öt ismert (1. kép 4, 12; 3. kép 2, 12; 4. kép 2). Egy (4. kép 9)

átlagos, a többi jó égetésű volt. Érdekes, hogy éppen az, a nem különösebben jó minőségű példány az egyetlen díszített darab köztük. Valamennyit homokkal soványították és bevonattal látták el (1. kép 4, 3. kép 12), ez utóbbit polírozták is. Ezen edényrészek pereme különböző alakot mutat, egyszer lekerekített formát (1. kép 12), egyszer lapítottat (4. kép 9), a többi esetben elvékonyodót. A kis méretük miatt két edény esetében fennáll a lehetősége annak, hogy ezek miniatűr edények voltak (1. kép 12, 3. kép 2).

Fazekak

A kelyhekkel ellentétben a dunakeszi neolitikus telep fazekainak száma viszonylag magas volt. Ez az egyes típusok számára is vonatkozik. Ezeket az edényeket általában homokkal soványították, amihez hat esetben növényi anyag, egyszer pedig apró kavicsok társultak. Általában keményre égették őket, csak a 4. kép 10. ábra edényének égetése átlagos. A legtöbb példány díszítetlen. Karcolt dísszel öt (2. kép 12; 3. kép 10–11; 4. kép 2, 7), míg plasztikus mintákkal 4 töredéket láttak el (1. kép 16, 18; 2. kép 8, 11). A legtöbb példány a bomba alakú edények közé tartozik. Itt további altípusokat állapíthattunk meg. A nagyobb példányok meredek vállúak és lekerekített pereműek voltak. (2. kép 9; 3. kép 14). Az ívelt vállú típust négy edény képviselte (2. kép 8; 1. kép 16, 18; 4. kép 13). Ezek az edények kisebbek és enyhén csúcsosodó a peremük. Peremátmérőjük 13 és 30 cm között mozog. Ezek különböző objektumokból kerültek elő. Különösen szűk szájrémeme miatt említésre méltó a 4. kép 14. ábrájának edénye. Plasztikus díszítése – ujjbenyomkodás sor a perem alatt – két példányon fordult elő. (1. kép 16, 18), ettől eltekintve díszítetlenek maradtak. Egy példány képviseli Dunakeszin az S-profilú altípust. (1. kép 5). Az 1996. évi ásatás során olyan edények töredékei is előkerültek, amelyek gömbös hasú fazekakhoz kapcsolhatók. A töredékesség miatt ezek pontos alakja nem határozható meg. A 4. kép 10. ábra edénye egy szilke lehetett. A három, szorosan egymás mellé applikált bütyök az edény hasán a praktikus célok mellett díszítő funkciót is betölthetett (2. kép 11). Említésre méltó a barnás színű, homokkal soványított, keményre égetett, fazék töredéke függőleges állású szalagfüllel (2. kép 12). Szorosan a fül felett három, V-alakba elrendezett bearcolt vonal fut. A fazekakhoz tartozhatott még egy aljtöredék (1. kép 6) és több, vékonyfalú, vonaldíszes cserép (1. kép 1; 3. kép 10–11; 4. kép 2, 7).

Tárolóedények

Csak nagyon kevés töredék tartozik ehhez a fő típushoz. Az ívelt vállú és enyhén kihajló peremű, gazdagon díszített edény folyadék tárolására szolgálhatott (4. kép 12). Két aljtöredéket is itt kell megemlítenünk. Mindkettőt homokkal soványították, és kemény-

re égették, de az is közös még bennük, hogy az alj közelében három ill. négy benyomott bütyökkel is ellátták (2. kép 1; 4. kép 1). A második itt említett edény jelentős mérete miatt alkalmas volt nagyobb mennyiségű élelem tárolására is. Ehhez a főtípushoz kell még egy másik nagy méretű edény töredékét is számítanunk (1. kép 8).

Egyéb leletek

A kerámiatöredékeken kívül nagyon kevés egyéb lelete van a dunakeszi ásatásnak. Itt mindenekelőtt az állatcsontokat kell említenünk, amelyek több objektumban is megtalálhatóak voltak, de mennyiségük minden esetben minimális volt. Csontból készített eszköz vagy ékszer egy sem akadt. Ugyancsak meglepő, hogy egyetlen egy pattintott kőeszköz sem került elő. A csiszolt szerszámokat a homokkőből készített őrlőkövek (2. kép 3–4) és egy törökő (4. kép 6) képviselte. Töredékességük miatt azonban ezekről több nem mondható el.³

KERÁMIATECHNOLÓGIAI MEGFIGYELÉSEK

Soványítás/égetés

A legtöbb edényt homokkal, mégpedig finom homokkal soványították. Ez a soványítási mód valamennyi edényformánál előfordult. A növényi anyaggal többnyire a nagyobb és durvább edények – fazekak, tárolóedények – anyagát keverték össze, habár ilyen néha a tálak anyagában is előfordult. Kavicsot ritkán használtak erre a célra, egy fazéknál, és egy tárolóedénynél lehetett illet megfigyelni. A dunakeszi neolitikus kerámia égetésénél fogva is kiváló minőségűnek mondható. A leletek abszolút többségét keményre égették, bár meg kell itt jegyezni, hogy a csengő hangúra égetett példányok száma (négy darab) igen alacsony volt. Figyelemre méltó, hogy kettő ezek közül a 70. objektumban feküdt, ahol csak kiváló minőségű kerámia volt. A közepes égetés, amelyet négy töredéknél állapíthattunk meg, különféle edényformákhoz kapcsolódott. Ezek közül három a 91. objektumban került napvilágra.

Díszítések

A dunakeszi település neolitikus edényeiről már eljárároban el kell mondanunk, hogy azok többségükben díszítetlenek voltak. A díszítésmódok közül a bekarcolás és a plasztikus minták fordultak elő. A bekarcolt vonalak több esetben egyszerű íveket (2. kép 6; 3. kép 10, 11; 4. kép 2, 7, 9); vagy V-formát alkottak (4. kép 12). Ezek közül azonban több töredék (2. kép 6; 3. kép 10, 11; 4. kép 12) a dunántúli vonaldíszes kultúrán belül

idegenül hat. Két esetben (1. kép 1; 2. kép 12) egyszerű rövid vonalakat karcoltak az edény felületére.

A plasztikus minták még egyszerűbbek. Három alkalommal lép fel a perem alatti ujjbenyomkodás, minden esetben bomba alakú edényen (1. kép 16, 18, 2. kép 8), egy gömbös hasú fazekat pedig három hegyes kis bütyökkel láttak el (2. kép 11). Egyetlen egy példát ismerünk anyagunkból az ujjbenyomkodással tagolt bordára, amely egy tárolóedény hasán látható (4. kép 14).

HÁZAK

A kiásott objektumok egy csoportja az ásatás során két ház körvonalait rajzolta ki. A területen észlelhető erős erózió miatt ezen épületek padlója illetve felmenő falai nem maradhattak meg. Rekonstrukciójuk az említett objektumok egymáshoz viszonyított helyzete alapján rekonstruálható.

1. ház

Az első ház a kiásott terület nyugati oldalán állt, közvetlenül a második épület mellett. Keleti fala valószínűleg a házat kísérő hosszanti objektumokban állhatott Keleti falát talán a 4. 3. 10. 11. 2. és 29. objektumokban talált cölöplyukakban álló oszlopok alkották, de az is elképzelhető, hogy ezek csak a tetőt kívülről tartó oszlopok helyeként szolgáltak és a ház így nem volt több, mint 5–6 méter széles, ami teljes mértékben megfelelt a kultúra házainál eddig tapasztaltaknak. A ház területén belül 17, kisebb–nagyobb cölöplyukat konstatált az ásató, amelyek már bizonyosan a tetőszerkezetet tartották. Az épület É–D irányú kis eltéréssel ÉK felé. Az északi és déli házvég nem maradt fenn, a két szélső objektum közti legnagyobb távolság ma 20 méter, de elképzelhető, hogy ennél hosszabb volt az épület.

2. ház

Az épületet közvetlenül az 1. ház mellé építették. Kettejüket egyetlen épületelem sem kötötte össze, ami szuperpozícióra utalna. Ettől természetesen lehettek különböző korúak is. Ezt a házat keletről a 31., 120., 55., 35., 79., 36. és 38. objektum kísérte.

A 122. objektum kapcsolatot hoz létre a két épület között, de ez valószínűleg egy későbbi bolygatás. A háztól nyugatra azzal párhuzamosan fekszik a 110., 70–73., 76–77., 87., 108., 88., 106. és a 107. objektum. A leírt hosszanti gödrök távolsága 12–12,5 m tesz ki, az épület legnagyobb, mérhető hossza éppen 30 méter. Hasonlóan az első épülethez, itt is fennáll annak a lehetősége, hogy a ház északi irányban hosszabb volt, mint amennyi itt megfogható volt belőle. A ház belsejében számos kis cölöplyuk található, amelyek az épület szerkezetébe tartoztak. Ezt támasztja alá, hogy az első házhoz hasonlóan ezek is sorokat alkottak. A ház közepén találták meg az 54. objektumot, amelyben tüzelésre utaló nyomokat regisztrálhatott az ásató. Egy,

³A kőanyag meghatározásához nyújtott segítségért Horváth Tündének mondok köszönetet.

a házon belüli tűzhely létét az objektum központi helye megerősítheti.

Mivel a házak értékelése meghaladná e cikk kereteit, azok részletes elemzésével egy másik dolgozat keretében kívánunk foglalkozni. A továbbiakban a kerámia analizisét és az abból levonható következtetéseket tárgyaljuk.

ÉRTÉKELÉS

Leletek

A legtöbbször csak kónikusnak nevezett *tálak és/vagy csészék*, mint finom kerámiai áruk már a korábbi, Starčevo-kultúrában is jelen voltak,⁴ a vonaldíszes korban kora neolitikus örökségnek tarthatók.⁵ A legidősebb szalagdíszes kerámiában domináns szerepet kapnak, amely azonban a fiatalabb szakaszban többé nem jelenik meg. Néha díszített példányok is ismertek.⁶ Kezdetben növényi adalékkal, később homokkal soványították ezeket.⁷ Ezen edényfajta legkorábbi vonaldíszes példányai a Dunántúlról Zalaegerszeg–Andráshidáról ismertek.⁸ A típus további párhuzamainak hatalmas tömegéből most álljon itt néhány példa.⁹

⁴ Ezeket az edényeket a legtöbb esetben „kónikus”-ként írják le, annak ellenére, hogy - amint Dunakeszin is megfigyelhető - gyakran félgömbös edényekről van szó.

⁵ KALICZ 1993. Fig. 10, 2-4,6; Fig. 6, 3a-d; PAVÚK 1980. 53.

⁶ Morvaország: Prštice, QUITTA 1960a. Abb. 1. k. A németországi Gröbenből származó példány az edény hasán látható háromsoros vízszintes vonaldíszével Közép-Európa legidősebb vonaldíszes kerámiájához datálható (QUITTA 1960a. Abb. 7, h).

⁷ PAVÚK 1980. 15; KAUFMANN 1987. 279; KAUFMANN 1981. Abb. 3, 2; KAUFMANN 1982; SCHWARZ-MACKENSEN 1984. 220; REINECKE 1983. 56; KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1992. 53; MAKKAY 1978. 21; VIRÁG 1992. 22; HORVÁTH-SIMON 1997. 1. kép; SIMON (s.a.) Abb. 1, 6; SIMON s.a. (1). A bífnai neolitikus telep egyik legidősebb gödrében a 441 „finomkerámias” edénytöredék közel fele - 209 darab - tartozott ezekhez a tálakhoz. (PAVÚK 1980. 45).

⁸ HORVÁTH-SIMON 1997., 1. kép 6; SIMON (s.a.) Abb. 1, 6. A szakálhádi kultúrában ezek csak a korai fázisban találhatók: Battonya-Parázstanya; Tápé-Lebő, SZÉNÁSZKY 1988. 10.

⁹ Németország: Ballenstadt, QUITTA 1960a. Abb. 14, v,w; Friedberg, QUITTA 1960a. Abb. 18, a,c,e; Eilsleben, KAUFMANN 1982. Abb. 3,3; Abb. 5, 3,4; Abb. 6,1; Hohenaltheim, KRIPPNER 1984. Abb. 1, 19-27; Pfettrach, REINECKE 1983. Abb. 6, 1-6; Abb. 7. 1-7; Altdorf, REINECKE 1983. Abb. 8,7; Abb. 9,13, 15-16,18; Abb. 10, 2-4; Csehország: TICHÝ 1960. obr. 18, 1-5; Morvaország: Prostějov-Držovice, ČIZMAR-PROCHÁZKOVÁ 1999. Obj. 518; Obr. 14.12; Ausztria: Winden/See, LENNEIS 1995. Abb. 3, fent; Frauenhofen, LENNEIS 1995. Abb. 3, alul; Magyarország: Bajaszentistván-Szlatina, KALICZ 1994. 3. kép 8; Medina: KALICZ 1993. Fig. 17,18; Bicske-Galagonyás, MAKKAY 1978. Pl. III. 8-9; Pl. IV.2, Pl. V. 4-5. Budapest-Aranyhegyi-út, KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1992. Abb. 6, 3,6-9 = KALICZ 1993. Fig. 30, 3-6,9.

A kettőskónikus tál az idősebb vonaldíszes kerámia egyik vezető edényformája az egész elterjedési területen. Az edényfajta előfutárait enyhén kihajló peremmel már H. Quitta is leírta a Starčevo-Körös és a Vinča-kultúrákban.¹⁰ Később a Starčevo-kultúra egyik konkrét edénytípusából vezette le azt a kutatás.¹¹ Ezen edénytípus általános kedveltségére utal, hogy ilyen edények még az olténiai Duesti-kultúrában (IB-fázis) is ismertek voltak.¹² Ennek a finom kerámia körébe sorolható edénynek jól definiálható kronológiai értéke volt. Ez ugyanis a vonaldíszes kerámián belül csakis a korai korszakban volt használatban, a fiatalabb periódusok már nem ismerték.¹³ A szlovákiai terminológia szerint ezek jelentették az A-1 típust. Durva kivitelben a Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó, III. munkahelyről is ismerünk már egy példányt az 1/a/89 gödörből, amely minden valószínűség szerint a legkorábbi ilyen lelet.¹⁴ A többi párhuzam Közép-Európától a Balkán északi részéig egy hosszán elnyúló területen szóródik.¹⁵ Mind kronológiai, mind pedig kulturális szempontból fontos a korai szakálhádi kultúrában való feltűnése.¹⁶ Ott a fekete polírozott edényfajtaival együtt Vinča-jelenségként került értékelésre.¹⁷

A tálakhoz/csészékhez esetleg kelyhekhez tartozó, többnyire alacsony csőtálpak, amelyek ugyancsak a korai neolitikum örökségébe tartoznak, a korai vonaldíszes kultúra legáltalánosabb formái közé sorolhatók.¹⁸ Ezek között találunk egészen kis méretű példányokat is, mint amilyen a mi töredékünk a 3. kép 2.

¹⁰ QUITTA 1960b. 167.

¹¹ KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1992. 52; KALICZ 1994. 68.

¹² NICA 1976. fig. 6.1.

¹³ PAVÚK 1980. 16, Abb. 4, 2-3; Abb. 5,1-4.

¹⁴ A durva kidolgozás tálon ujjbenyomásokkal tagolt plasztikus borda látható a hasvonalon (HORVÁTH-SIMON 1997., 3. kép 6; SIMON s.a. Abb. 3, 6).

¹⁵ Németország: Halberstadt-Goldbach, KAUFMANN 1982. Abb. 6,3; Eitzum, SCHWARZ-MACKENSEN 1983. Abb. 1.14; Altdorf, REINECKE 1983. Abb. 5,5; Abb. 11,7; Erfurt, KAUFMANN 1991. Abb. 2,9; Csehország: Boškovštejn, TICHÝ 1960. obr. 19,2; Žopy, QUITTA 1960a. Abb. 3, a-c; Magyarország: Bajaszentistván-Szlatina, KALICZ 1994. 3. kép 3 = KALICZ 1995. Abb. 12,3; Bicske-Galagonyás, 1. ház MAKKAY 1978. Pl. III. 1-4; Pl. VI. 1-3; III. szelvény, 1. gödör, MAKKAY 1978. Pl. IV.3; Medina, KALICZ 1993. fig. 17,20 = KALICZ 1995. Abb. 4,20; Szigetszentmiklós-Vízműtelep, VIRÁG 1992. Abb. 8, 1,2,4. Hasonló edények ismertek az ún. bánáti kultúrából Ószentiván VIII. lelőhelyéről (BANNER-PÁRDUZ 1948. VI. t. 1,5,15; QUITTA 1960b. Abb. 5,d) és a Vinča-kultúrából Žitkovacról és a névadó Vinča-Bjelo-Brdoról (QUITTA 1960b. Abb. 5, e,h,i).

¹⁶ Ez világos bizonyítéka e kultúra korai indításának a Magyar Alföldön. (SZÉNÁSZKY 1979. 68, 5. kép 5).

¹⁷ GOLDMAN-SZÉNÁSZKY 1991. 198. A kettőskónikus tál a Vinča-kultúrában a Vinča A₃-periódusban lép fel. (LAZAROVICI 1973. 463).

ábráján.¹⁹ Hurbanovon (Ógyalla, Szlovákia)²⁰ és Altdorfban (Németország) találtak karcolt díszes csőtálpakat, amelyek jó párhuzamul szolgálhatnak edényünkhöz a 4. kép 9. ábrán. A nagyobb, meredekfalú típus (3. kép 12) a legidősebb vonaldíszes kultúrából ismert.²¹ Legutóbb M. Strobel foglalkozott az AVK tipológiájával. A csőtálpainkra leginkább hasonlító darabokat – a9a1–3 formák – az ún. „schwarz a/b”- csoportba sorolta és ezeket az AVK IIB és III. periódusába datálta.²² Annak pedig, hogy ilyen csőtálp töredék mind Szentés-Ilonaparton,²³ mind pedig Hódmezővásárhely-Tére-fokon, AVK-telepen²⁴ került elő, kronológiai szempontból van jelentősége.

Az eddig említett edénytípusokkal ellentétben a hengeres nyakú *palackoknak* a közép-európai vonaldíszes kultúrában kevés jó párhuzama van. Ott azok a ritkán fellépő típusokhoz tartoznak és többnyire enyhén kihajló peremmel készítették. Ilyeneket ismerünk Eitzumból,²⁵ és Budapest-Aranyhegyi útról.²⁶ Bicske-Galagonyáson olyan növényi anyaggal és apró kavicsokkal soványított, szűkülő szájú palackok kerültek feltárára, amelyek az ottani anyagban idegenül hatnak.²⁷ Formailag hasonló edényt ismert már a Starčevo-kultúra is.²⁸ A dunakeszi példány (2. kép 6) azonban nem csak formájában üt el a közép-európai leletektől. Színe és felületképzése egyaránt inkább a Kárpát-medence keleti felében talált edényekkel párhuzamosítja. Ilyen edényformát már a Szatmár-II. csoport is használt, tipológiailag ez is onnan vezethető le.²⁹ A „keleti vonaldíszes kultúra” „viszonylag magas hengeres nyakkal bíró kisebb palackjait” M. Vízdal saját II. főcsoportjába osztotta be. Leletünk egy jó megfelelője Malé Raškovce (Kelet-Szlovákia) 1/1988.

¹⁸ KALICZ 1994. 68.

¹⁹ Ilyenek ismertek Szlovákiában, Břina, 36. objektumból (PAVÚK 1980, Abb. 12,4) és Magyarországról Bicske-Galagonyás, 1. házból (MAKKAY 1978. Pl. XIX 10b, 11b), Fajszról (KALICZ 1993. fig. 21,9 = KALICZ 1994, 5. kép 9); Révfülöpről (KALICZ 1993. fig. 19,10) és Budapest, Aranyhegyi-útról (KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1992. Abb. 6, 7-8, 10-11,13-14 = KALICZ 1993. fig. 30, 7-8, 10-11, 13-14).

²⁰ QUITTA 1960b. Abb. 6,g

²¹ Altdorf: REINECKE 1983. Abb. 9, 12, 17. Egy tál alsó részeként Bajaszentistván-Szlatinán (KALICZ 1994. 3. kép 8, a 4. ábra jobbról = KALICZ 1993. fig. 24,8, a 4. ábra jobbról).

²² STROBEL 1997. 53.

²³ HORVÁTH F. 1994. 6. kép 4 = 11. kép 3.

²⁴ HORVÁTH L. 1994. Abb. 11,8.

²⁵ SCHWARZ-MACKENSEN 1984. Abb. 4,2.

²⁶ KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1992. 54, Abb. 6,1.

²⁷ MAKKAY 1978. Pl. XV. 3-4

²⁸ KALICZ 1993. fig. 7,5.

²⁹ STROBEL 1997. 72; VÍZDAL 1997. 117. A hengeres nyakú palackok nyaka a Szatmár-csoportban azonban szélesebb volt, mint a dunakeszi edényé (KALICZ 1984. Abb. 14, 3).

objektumából ismert.³⁰ Két hasonló jellegű palackot publikáltak Hódmezővásárhely-Tére fokról, a Vinča A₂-periódusba datált telepről.³¹

Az S-profilú *fazekak* a neolitikum leggyakoribb edényformái közé tartoznak. Az edény végső formáját egy hosszú fejlődés eredményeként kapta. A korai neolitikumban bár kicsit hosszabb nyakkal már a Starčevo-kultúrában feltűnnek,³² de hasonló formát ismerünk a legkorábbi vonaldíszes kultúrából a Dunántúlról is (Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó, III. munkahely).³³ Ugyanehhez a periódushoz tartozik a Budapest-Aranyhegyi úti példány rövidebb nyakkal és Schlickwurf-díszsel.³⁴ Ezen altípus sokféleségére mutat az elsbachi (Németország) fazék nyelv alakú fogóbütykével³⁵ és egy edény Medináról. Mindkettőt rövid bekarcolásokkal (ún. esőmintával) díszítették.³⁶ A további németországi párhuzamok mind a korai vonaldíszes kultúra körébe tartoznak.³⁷ Hasonló alakja volt e korszak más táltípusainak is.³⁸ Végül álljon itt még egy meglepően pontos párhuzam hullámos peremmel és benyomott bütykökkel az Alföldi Vonaldíszes Kultúrából.³⁹ A fiatalabb vonaldíszes kultúrában az általános fellépő vékonyfalú S-profilú tálforma talán erre az edényre, mint előképre vezethető vissza.⁴⁰

³⁰ VÍZDAL 1997. 113, Abb. 3

³¹ HORVÁTH F. 1994. 11. kép 1 = 5. kép 17 und 11. kép 2 = 5. kép 16.

³² A magyarországi anyagból a Kaposváron előkerült példányokat említhetjük meg itt (KALICZ 1993, fig. 11,8; fig. 12, 8,11)

³³ Egy pontos párhuzam kis plasztikus bordával (HORVÁTH-SIMON 1997. 2. kép 1; SIMON s.a. Abb. 2,1) és egy hasonló fazék szélesebb szájával ugyanarról a lelőhelyről: (HORVÁTH-SIMON 1997. 2. kép 3; SIMON s.a. Abb. 2,3.)

³⁴ KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1992. Abb. 7,4; Abb. 8, 3,7 = KALICZ 1995. Abb. 23, 3,7; KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1992. Abb. 9, 6, 9 = KALICZ 1993. fig. 33, 6, 9.

³⁵ QUITTA 1960a. Abb. 17,w

³⁶ KALICZ-MAKKAY 1975. Tab. XXIII, 11.; Košťurik-Stuchlíková

³⁷ Hohenaltheim, KRIPPNER 1984. Abb. 1,36; Steinfurth, LACENBRINK-KNEIPP 1990. Abb. 4,4; Altdorf, REINECKE 1983. Abb. 14,3 = egy különösen pontos párhuzam.

³⁸ Bicske-Galagonyás, 1. ház (Magyarország): MAKKAY 1978. Pl. III. 1-2; Pl. VI.1.

³⁹ Szentés-Ilonapart, HORVÁTH L. 1994. Abb. 11,5

⁴⁰ Fiatalabb vonaldíszes kultúra Ausztria: Poigen, LENNEIS 1995. Abb. 14,1; Abb. 15,1; Pulkau, LENNEIS 1995. Abb. 15,3; Németország: Rosdorf, SCHLÜTER 1983. Abb. 15, 4,11,15,18; Singen-Scharmenseewadel, DIECKMANN-FRITSCH 1990. Abb. 5, 2-3,5-6; Hilzingen-Forsterbahn DIECKMANN-FRITSCH 1990. Abb. 8, 7,15; Heldenbergen, MEIER-ARENDE 1972. Taf.14, 1-3,6-7; Worms, MEIER-ARENDE 1972. Taf. 17, 3-4,7-8,10-14; Csehország: ZAPOTOCKÁ 1985. Abb. 2; Morvaország: Prostějov-Držovice, Kontext. 101, ČIZMÁŘ-PROCHÁZKOVÁ 1999. Obr. 5,1; Obj. 512, uott. Obr. 6, 1,2 Sopot-Brezovljani-Gruppe, Magyarország: Gellénháza-Városrét, HORVÁTH 1996. Abb. 1,3; Zselíz-kultúra Szlovákia, PAVÚK 1969. Abb.

Az ún. *bomba alakú edények* gyakran lépnek fel a neolitikumban, különösen annak korai szakaszában. Az egyszerűbb, ívelt vállú altípus párhuzamait az európai vonaldíszes kultúrán belül különféle periódusokból ismerjük a korai szakasztól⁴¹ a fiatalabbig.⁴² Sokkal ritkább ennél a kónikus felsőrészű altípus. Úgy tűnik, hogy ezek az edények sokszor hullámos peremmel készültek.⁴³ Ez az altípus nem hiányzik a fiatalabb korszakban sem.⁴⁴ Egy különleges alfajt képvisel a szűk szájú és közel gömbös testű altípus (4. kép 13). Ennek ismét sok párhuzama van, sokszor ujjbenyomkodás-sorral a perem alatt a közép-európai vonaldíszes kultúra egész fejlődése alatt.⁴⁵ Feltétlenül megemlítendő, hogy Ausztriában, ugyanebben a korszakban eddig ismeretlen ez az edényfajta. Ott egy gömbös hasú edényt neveznek „bomba alakúnak”.⁴⁶

A gömbös hasú *szilkek* szintén a ritka edényfajta közé tartoznak ebben a korban (2. kép 11; 4. kép 10). Az első, kis bütykös példánynak a vonaldíszes körön belül nagyon kevés igazán jó párhuzamát találtam. Budapest déli határán Szigetszentmiklós-Vízműtelep lelőhelyen két példánya is előkerült ennek az edényfajtanak.⁴⁷ Egy másik párhuzam pedig az AVK Alattán-kiskerti telepéről az 5. gödörből ismert.⁴⁸

A sorba rendezett kis hegyes bütykök – mint második edényünkön – szintén ritkák a vonaldíszes kultúrában. A Zala megyei Szentgyörgyvölgy-Pityerszerről a kultúra kialakuló fázisára datált településen, egy aszimmetrikus edényen fordult elő.⁴⁹ Az egész felületet borították hasonló applikációval Budapest–Aranyhegyi úton, de Brunn II. lelőhelyen sem volt ismeretlen ez a díszítési forma.⁵⁰ Alattán–Kiskert AVK lelőhelyén két sorba rendezve található ilyen típusú bütykök egy gömbös hasú edényen.⁵¹ Hasonló edényformára applikáltak egymás mellé két bütyköt a korai vonaldíszes lelőhelyen a németországi Eitzumban.⁵² Egészen pontos megfelelőjét azonban nem találjuk még dunakeszi edényünknek.⁵³

Külön is érdemes említeni egy gömbös hasú kis edényt – feltehetőleg szintén egy szilkét (2. kép 12). A függőleges állású szalagfűl már ez időbeni ritkasága miatt is érdekesnek számít. Ilyen jellegű tárgyáról az altdorfi és a Szigetszentmiklós-vízműtelepi leletanyaggal kapcsolatban is történt említés.⁵⁴ A második telep leírásánál említi a szerző, hogy ez a fűltípus már a vonaldíszes kultúra fiatalabb fázisa felé mutat.⁵⁵ Ugyanennek az edénynek a díszítése azonban meglehetősen idegen a közép-európai vonaldíszes kultúrában. A szilke felső részén, szorosan a fűl fölé bekarcolt V-alakú minta ebben a milióban csak nagyon ritkán fordul elő. A kevés párhuzam, pl. a németországi Hohenaltheimból a kivételt jelenti.⁵⁶ Egy hasonló alakúra formált edényen láthatjuk ezzel szemben ugyanezt a motívumot Alattán–Kiskerten az 5. gödörben.⁵⁷ Míg ez utóbbi kultúrában ez a díszítés ritkán fordul elő, addig a szakálhádi kultúrában nagy számban ismert. A párhuzamokat szolgáltató kelet-magyarországi lelőhelyek Battonya–Vidpart, (Békes megye), Visznek–Kecskedomb (Heves megye) vagy Hódmezővásárhely–Szakálhát (Csongrád megye) leleteik alapján a kultúra korai szakaszát képviselik.⁵⁸ Tiszaigar–Csikóstanyán (Szolnok megye) és Hódmezővásárhely–Kökénydombon (Csongrád megye) ez a motívum arcós edényeken lép fel.⁵⁹ Ha még

18,10; Abb. 49,20; Morvaország KOŠTUŘIK-STUHLÍKOVÁ 1983. Taf. VI, 2; Taf. VII.2; Taf. VIII. 5. További párhuzamait ismertek Magyarországról a Szakálhát-kultúrából: Szentes-Ilonapart: HORVÁTH L. 1994. Abb. 2,2; Abb. 3,5; HORVÁTH L.1995. Abb. 1, 4,6; Abb. 3,2.

⁴¹Németország: Eitzum, SCHWARZ-MACKENSEN 1983. Abb. 2,5; Cositz und Ballenstadt, QUITTA 1960a. Abb. 5,a; Abb. 14, t,u; Magyarország: Bicske-Galagonyás 1. ház, MAKKAY 1978. Pl. V. 3; III. szelvény 1. gödör, MAKKAY 1978. Pl. V.6; Medina, KALICZ 1993. fig. 18,4 = KALICZ 1995. Abb. 5,14; Barcs, KALICZ 1993. fig. 22, 13,15; fig. 23, 5,7-8,10; Budapest-Aranyhegyi-út, KALICZ 1993. fig. 31, 1,3-4; fig. 33, 1,3,6.

⁴²Csehország: Proštějov-Držnovice, Objekt 503 (LbK II/b-periódus) ČIŽMAR-PROCHÁZKOVÁ 1999. Obr. 8, 7 15,16,19,27; Objekt 518, Obr. 15, 4-6.

⁴³Eitzum, SCHWARZ-MACKENSEN 1983. Abb. 2,4; Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó, III. munkahely, 1/a/89 gödör, HORVÁTH-SIMON 1997. 2. kép 4; SIMON s.a. Abb. 2,4. Szűkebb szájjal és koncentrikus körökkel a testén ugyanezen a lelőhelyen 1/89 gödör, HORVÁTH-SIMON 1997. 1. kép 10; SIMON s.a., Abb. 1, 10.

⁴⁴Proštějov-Držnovice, Objekt 503, ČIŽMAR-PROCHÁZKOVÁ 1999. Obr. 8, 17; Objekt 520, Obr. 15,18.

⁴⁵Frühe Exemplare: Cositz, QUITTA 1960a. Abb. 5. g; Friedberg, QUITTA 1960a. Abb. 19. c; Altdorf, REINECKE 1983. Abb. 8,3; Bicske-Galagonyás, 1. gödör, MAKKAY 1978. Pl. V.7. Későbbi megfelelők: Proštějov-Držnovice, Objekt 512 (LbK II/b-periódus), ČIŽMAR-PROCHÁZKOVÁ 1999. Obr. 6,11; Gellénháza-Városrét, 103. objektum, SIMON s.a. (1) Abb. 4,5.

⁴⁶LENNEIS 1995. 21, Abb. 4,3.

⁴⁷VIRÁG 1992. 8. kép 7, 9.

⁴⁸ORAVECZ 1985. 5. kép 2.

⁴⁹BÁNYFY 2000b. Abb. 7.

⁵⁰KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1992. Abb. 2, 4.

⁵¹ORAVECZ 1985. 5. kép 8.

⁵²SCHWARZ-MACKENSEN 1984. Abb. 7,3.

⁵³Egy kis vékonyfalú kehely, hasonló kis bütykökkel ismert Szentes-Ilonaparttól is Szakálhádi környezetből. Ez ott is a különleges formák közé tartozik. (HORVÁTH L. 1983. 46, Taf. XXII.4).

⁵⁴REINECKE 1983. 54-55, Abb. 13, 10-11.

⁵⁵VIRÁG 1992. 22.

⁵⁶KRIPPNER 1984. Abb. 1, 7-9.

⁵⁷ORAVECZ 1985. 5.kép 3.

⁵⁸SZÉNÁSZKY 1979. 6. kép 7; KALICZ-MAKKAY 1977. Taf. 137, 9; Taf. 157, 14.

⁵⁹KALICZ-MAKKAY 1977. Taf. 152,1; Taf. 189, 12.

mindehhez figyelembe vesszük, hogy szóban forgó töredékünk színe és kidolgozása egyaránt megfelel a szakálhái kultúra tárgyain megfigyelt jellegeknek, joggal feltételezhetjük, hogy itt a szakálhái kultúra egyik import edénytöredékéről van szó.

A *tárolóedények* közül a 4. kép 12. ábrája érdemel említést. Értékelésünk szempontjából az enyhén kihajló tölcséres nyaknak és a gazdag vonaldíszítésnek van jelentősége. E két elem kombinációja a közép-európai neolitikum középső szakaszának gyakori jelensége. Ilyenek a kultúra legkülönbözőbb területein és kultúráiban is felépnek gyakorlatilag minden esetben puttony alakú és a hagyományos arcós edényeken.⁶⁰ Azonos tendencia követhető az AVK-ban,⁶¹ ill. a szakálhái kultúrában is. Battonya-Vidparton a 2. házban és az I. szelvényben a szakálhái kultúra korai rétegében rendkívül jó párhuzamot ismerünk ehhez a tárgyunkhoz. Az ásatók ezt az edényformát a kultúrán belül a korai neolitikum örökségéként értékelték.⁶² Edényünk egyik legjobb megfelelőjét Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó, V. munkahelyéről ismerjük, ahol az ismét egy arcós edény.⁶³ Ez a lehetőség így a mi esetünkben sem zárható ki.

A Dunakeszin feltárt neolitikus kerámia anyagával kapcsolatban megfigyelhető volt, hogy a szerves (növényi) és a homokos soványítást egyaránt alkalmazták. A kerámia agyagjának apróra tört növényi részekkel – fűvekkel, pelyvával – való összekeverése az európai vonaldíszes kultúra korai szakaszában általános jelenség volt az egész területen.⁶⁴ Ezt a szokást szintén a balkáni, kárpát-medencei korai neolitikum kultúráitól vehették át.⁶⁵ Ezt bizonyítják többek között a Kárpát-medence legkorábbi vonaldíszes lelőhelyeinek, mint Zalaegerszeg-Andráshida, Szentgyörgyvölgy-Pityerszer vagy Brunn, II. lelőhely⁶⁶ leletei. A

homok, mint soványító anyag bár már a fejlődés korai szakaszában is megjelent,⁶⁷ igazi jelentőségre csak a további fejlődés során tett szert.⁶⁸ „A tipikus növényi soványítású agyag mellett szórványosan egy finom, homokkal soványított és keményre égetett variánssal is találkozunk, amely már a fiatalabb szalagdíszes kerámia iszapolt anyagára emlékeztet” írta H. Quitta ezzel kapcsolatban.⁶⁹ A kultúra fiatalabb fázisára ezzel szemben túlnyomórészt a homokos soványítás volt jellemző.⁷⁰ A imént mondottak alapján a dunakeszi kerámia tehát kronológiailag köztes helyzetet foglal el.

Mint említettük, Dunakeszin a finom kerámias leletek között több olyan darab is volt, amelyek felületét fényesre polírozták. A *polírozott áru* Európa vonaldíszes kerámiáiban fontos támpontnak számít a datálás szempontjából. Általános jelenségnek nevezhetjük, hogy a korai vonaldíszes kerámia edényeinek felületét bevonattal látták el, amelyet az égetés után simítással vagy polírozással tettek fényessé.⁷¹ Ezen edénycsoporton belül a fekete polírozott áru számít a leginkább jellegzetesnek. A felületkezelésnek ez a fajtája már a Szatmár-csoportban feltűnt Kelet-Magyarországon, a Dunántúlon a késői Starčevo-kultúrában figyelhető meg először, a Vinča-kultúrában pedig a kezdetektől megvolt.⁷² Ugyanezt állapíthatta meg Bánffy E. a Szentgyörgyvölgy-Pityerszeren feltárt kerámiáról a Starčevo- és a vonaldíszes kerámia átmenetére datált telepén.⁷³ Ezzel szemben a Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó, III. munkahelyen az edények felületét csak simítással tették szebbé, polírozás nem fordult elő.⁷⁴ Hasonlóról tudósítottak a németországi legkorábbi vonaldíszes telepek kerámiájával kapcsolatban.⁷⁵ Ezt a szokást a legtöbb kutató „déli”-nek tekinti, amely a

⁶⁰Starčevo-kultúra Magyarország: Lánycsók, KALICZ 1993. fig. 5,9; fig. 6,2; fig.7, 7-9; fig. 8, 3,9; fig. 9,7; Vonaldíszes kultúra Németország: Eilsleben, KAUFMANN 1982. Abb. 9, 4; Altdorf, REINECKE 1983. Abb. 13,14; Csehország: Bylany, PAVLÚ 1981. Obr. 1, 1-7,9; Magyarország: Bajszentistván-Szlatina, KALICZ 1994. Abb. 4, 12 = KALICZ 1993. fig. 26,12 = KALICZ 1995. Abb. 14,12. Tárgyunk legjobb párhuzama Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti tó, V. munkahelyről származik, ami szintén arcosedény volt (HORVÁTH-SIMON s.a., Abb. 9,11a-b).

⁶¹Ott hengeres nyakú edényeken. Füzesabony-Kettőshalom, KALICZ-MAKKAY 1977. Taf. 87.1; Bodrogkeresztúr, TOMPA 1929. 31t. 2; Kenézlő, TOMPA 1929. Taf. XLI. 1a-b; KALICZ-KOÓS 2000a. 15 ff, Abb. 12.

⁶²GOLDMANN-SZÉNÁSZKY 1991. 198, Abb. 7, 1a-b; Abb. 5,1.

⁶³HORVÁTH-SIMON s.a., Taf. 9, 11a-b.

⁶⁴PAVÚK 1980. 31; KAUFMANN 1987. 279.

⁶⁵KALICZ 1984. 110; SIMON 1996. 60. ff; Összefoglalóan a Starčevo-Cris-Kremikovci-Karanovo I-II-Horizontról további bőséges irodalommal ld. KALICZ 1990. 52!

⁶⁶HORVÁTH-SIMON 1997. 18ff; SIMON s.a.; BÁNFFY 2000a. 55; Stadler on line, Ceramics; LENNEIS-STADLER-WINDL 1996. 102.

⁶⁷BÁNFFY 2000b. 376; KAUFMANN 1984. 181; LENNEIS 1995. 22. Vö G. SCHWARZ-MACKENSEN ellenvéleményével, aki a vékonycsiszolatvizsgálatok alapján bizonyította, hogy a korai vonaldíszes kerámiában kizárólag növényi anyagú soványítást használtak (SCHWARZ-MACKENSEN 1984. 216)! Az altdorfi kerámiával kapcsolatban is megállapítást nyert, hogy habár csilámtartalma volt az agyagnak, csupán pelyvával, homok nélkül soványították (REINECKE 1983. 40).

⁶⁸PAVÚK 1980. 16; LICHARDUS 1972. 3; KAUFMANN 1987. 281; REINECKE 1983. 55; VIRÁG 1992. 21.

⁶⁹QUITTA 1960a. 14-15. Hasonlót figyeltek meg a „keleti” vonaldíszes kerámia telepén Michalovce-Hradokon Szlovákiában, a korai anyagban az arányuk 70/30% volt (LICHARDUS 1972. 3-4).

⁷⁰KAUFMANN 1987. 281; VIRÁG 1992. 21.

⁷¹KAUFMANN 1987. 279; PAVÚK 1980. 16, 42; MAKKAY 1978. 20; LICHARDUS 1972. 4; KALICZ 1993. 90; KALICZ 1995. 29.

⁷²RACZKY 1983. 177; RACZKY 1988. 28; KALICZ 1995. 34.

⁷³BÁNFFY 2000a. 55; BÁNFFY 2000b, 377.

⁷⁴HORVÁTH-SIMON 1997. 18 ff; SIMON s.a.

⁷⁵Altdorfon és Pfettrachon a felületi polírozást csak elszórtan lehetett kimutatni, a polírozás egyáltalán nem fordult elő (REINECKE 1983. 62).

Vinča-kultúra közvetítésével jutott el az attól északra fekvő területekre.⁷⁶ Ennek a felületkezelésnek a kezdetei délre, a Balkánra ill. az Égeikumba vezetnek. Thesszáliában a fekete polírozású kerámia a Dimini-kultúra Tsangli fázisának jellemzője,⁷⁷ amelyet korábban részben az ún. Larissa-fokozat sajátjaként tartottak számon. Ma már világos, hogy ez a kerámiafajta csak a Tsangli-fázison belül értelmezhető, ami a görögországi késői neolitikum kezdetének és a Vinča-A-fokozat szinkronizálhatóságát biztosítja.⁷⁸ Az ún. black topped-áru egy szembeötlő jellegzetessége a romániai Bánát Vinča-A kerámiáján belül.⁷⁹ Ez a fajta már az A₁-periódusban feltűnt, egy vörös és jól polírozott áruval együtt. Az összes kerámián belül ekkor együttes arányuk 25% körül mozgott, míg az A₃-periódusra ez a szám 1-5%-ra esett vissza.⁸⁰

Ez a tény nem marad hatás nélkül leleteink datálására. A közép-európai vonaldíszes kultúrájában mint e kor újítása⁸¹ volt ismert a besimított ill. bepólyozott kerámia.⁸² Dunakeszin egy esetben megfigyelhető volt az edény felületének csikos polírozása is, de nem lehetett eldönteni, hogy ez a tudatos díszítés vagy éppen a felületes polírozás eredménye volt.

Amint arra feljebb már többször rámutattunk, az 1996-ban talált vonaldíszítéses cserepek száma Dunakeszin alacsony volt. Két esetben pedig azt is megállapíthattuk, hogy nem a közép-európai vonaldíszes kultúra leleteiről van szó. Ezzel szemben vitathatatlán a 4. kép 2. ábrájának eredete. Itt a szalagdíszes kultúra legfontosabb, névadó motívumával állunk szemben.⁸³ Az ívelt oldaltöredéken látható három koncentrikus vonal formája és kivitelezése alapján egyaránt a dunántúli vonaldíszes kultúrához köthető. Párhuzamait egész Közép-Európában, Németországtól Magyarorszáig megtaláljuk.⁸⁴ A háromsoros karcolt dísz mind a korai,

mind pedig a fiatalabb vonaldíszes kultúrára jellemző volt.⁸⁵ A különbség csak a bekarcolás szélességében és mélységében mutatkozott meg.⁸⁶ A mi itt bemutatott példányunk keskeny bekarcolt vonalaival a fiatalabb vonaldíszes kultúrához látszik közelebb állni.

A neolitikum kerámiájáról szóló elemzések gyakran tesznek említést az edények felületén szabályosan elosztott rövid bekarcolásokról. Ez az „esőmintá”-nak is nevezett dísz már a vonaldíszes kultúra legkorábbi korszakától kezdve hatalmas területeket érintve fellép. Így nem hiányzik Szentgyörgyvölgy-Pityerszeren a legidősebb vonaldíszes telepen sem.⁸⁷ Legtöbbször vastag falú, gömbös testű edényeken találjuk,⁸⁸ amint az Dunakeszin is történt. (1. kép 1). A balkáni, kárpát-medencei korai neolitikumban még ismeretlen volt az edények ilyen fajta díszítése, legkorábban a magyar terminológia szerinti korai és középső neolitikum határától ismert. A Szatmár-csoportban és a korai szakálhádi kultúrában egyaránt durva kivitelű edényeken találkozhatunk vele.⁸⁹ Az AVK-ban ritka jelenség, ott az egyedi díszítések egyike.⁹⁰ A Kárpát-medencétől délre az olténiai Dudești-kultúrában használták.⁹¹ Az Égeikumban ez a díszítésmód igazi ritkaságnak számít. A thesszáliai Sesklo-kultúrában (Otzaki I2-fázis) történt fellépése megelőzi legkorábbi Kárpát-medencei előfordulását.⁹² A kelet-szlovákiai Lucskán egy olyan korai vonaldíszes

1984. Abb. 2,11; Pfettrach, REINECKE 1983. Abb. 5, 19,23,25; Ballenstedt, QUITTA 1960a. Abb. 8,b; Murr, QUITTA 1960a. Abb. 20,b; Mühlhausen, QUITTA 1960a. Abb. 20,o; Irlbach, QUITTA 1960a. Abb. 21,a; Burgweinting, QUITTA 1960a. Abb. 21,p,x.

⁸⁵ QUITTA 1960a. Abb. 4; KAUFMANN 1984. 280; KALICZ 1984. 110; PAVÚK 1980. 53; VIRÁG 1992. 21. A „keleti” vonaldíszes kultúrára ezzel szemben nem volt jellemző. (LICHARDUS 1972. 3)

⁸⁶ KAUFMANN 1987. 281.

⁸⁷ BÁNFFY 2000a. 55; BÁNFFY 2000b. 377.

⁸⁸ KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1992. 56; PAVÚK 1980. 34.

⁸⁹ Rétközberencs-Paromdomb: KALICZ-MAKKAY 1977. Taf. 13, 10-12, 15-18; KALICZ 1984. Abb. 16, 14,7; Tiszacsege-Homokbánya: KALICZ-MAKKAY 1977. Taf. 7, 1-3, 5-7, 9,11; Mezőkövesd-Mocsolyás: KALICZ-KOÓS 1997. Abb. 10,6 = KALICZ-KOÓS 2000b. Abb. 15,6; Kőtelek-Huszársarok, RACZKY 1983. 19. kép,6; 21. kép 5 = RACZKY 1988. 17. kép 5; RACZKY 1988. 15. kép 6; Battonya-Paráztanya: SZÉNÁSZKY 1988. 7. kép 10.

⁹⁰ Hódmezővásárhely-Tére fokon egy a Vinča A₂-A₃-korba datált telepen előkerült egy példány, amely csak a pereme alatt viselt ilyen díszítést. A szerző a Starčevo IV-Vinča A-késő Körös-Karanovo III-AVK 1-Bicske-Galagonyás-körben találta meg ennek párhuzamait (HORVÁTH E 1994, 3. kép 24).

⁹¹ NICA 1976. fig. 4.1,2,4. Ez a Balkánon a Vinča-A-Starčevo IV-Karanovo III-horizontban szélesen elterjedt. Összefoglalóan ld. SZÉNÁSZKY 1988. 12!

⁹² PARZINGER 1993. Taf. 106, 57. Az I2-réteg az Otzaki-magulán átmeneti jelleget mutat Thesszália középső neolitikumán belül. (PARZINGER 1993. 148-149, 190).

⁷⁶ KALICZ 1995. 49; BÁNFFY 2000b. 377; SZÉNÁSZKY 1988. 7; GOLDMAN-SZÉNÁSZKY 1991. 198.

⁷⁷ MILOJČIĆ-HAUPTMANN 1969. 37; MILOJČIĆ-ZUMBUSCH-MILOJČIĆ 1971. 66-67;

⁷⁸ ALRAM-STERN 1996. 134-135; GALLIS 1987; GALLIS 1996. 527; HAUPTMANN 1986; LICHARDUS-LICHARDUS-ITTEN 1991. 43-44.

⁷⁹ LAZAROVICI 1976. 207.

⁸⁰ LAZAROVICI 1981. 173.

⁸¹ Ez a díszítési mód a Starčevo-kultúrában még ismeretlen volt. (KALICZ 1984. 118).

⁸² PAVÚK 1980. 16-17; KAUFMANN 1982. Abb. 4, 5,7; KAUFMANN 1984. 181; KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1992. 55; MAKKAY 1978. 24.

⁸³ PAVLÚ 1993. 370.

⁸⁴ Magyarország: Bicske-Galagonyás, 1. ház, MAKKAY 1978. Pl. XI. 4a-b; Mernye, KALICZ 1993. fig. 20, 3 = KALICZ 1995. Abb. 7,3; Balaton-szepezd, KALICZ 1993. fig. 20,4 = KALICZ 1995. Abb. 7,4; Budapest-Aranyhegyi-út, KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1992. Abb. 4, 5-6,8,14; Szlovákia: Branč, PAVÚK 1980. Abb. 20,5; Hurbanovo, PAVÚK 1980. Abb. 35, 3,4,10; Abb. 36, 5; Németország: Hohenaltheim, KRIPPNER

együtteshez tartozik ilyen díszű edény, amelyet a korai (Michalovce) és a Barca III.-csoport közé datáltak.⁹³ E korban igen kedvelt volt az edényeknek ez a díszítési módja, amit az is bizonyít, hogy a bár nem nagy számban, de a közép-európai vonaldíszes telepek mindegyikén találkozunk velük.⁹⁴ A legkésőbbi képviselői a Kárpát-medencében a zselízi,⁹⁵ ill. szakálhádi kultúráig találhatók meg.⁹⁶

A dunakeszi leletanyag plasztikus díszekben nem volt különösebben gazdag. Ezek közül az egyik legjelentősebb a perem alatti ujjbenyomkodás sor. Ezek leőhelyünkön minden esetben bomba alakú edényeken fordultak elő. A legtöbb területen ez a díszítésfajta gyakran fellép, kivéve Szlovákiát, ahol valamilyen okból teljesen hiányzik.⁹⁷ R. Tichý, mint A₁-díszítést tárgyalja a morvaországi vonaldíszes kultúrán belül, ami egyben az annak tulajdonított fontosság jelzője is.⁹⁸ Déli eredetét ugyancsak nem tagadhatjuk. Gyakori például a Dudești-kultúrában.⁹⁹ Z. Letica ezt a díszítést, mint a Starčevo-Vinča-átmenetet jellemző jelenséget említette¹⁰⁰ és ugyanezt állapította meg Vetnic a drenovaci kerámia elemzésekor.¹⁰¹ Gh. Lazarovici a Vinča-A-fázis jellemzőjeként tárgyalta ezt a díszítést,¹⁰² ahol az a már az A₁-periódustól jelen

volt.¹⁰³ A közép-európai vonaldíszes kultúrában ilyen díszű edények már a legkorábbi fázistól megvoltak, a fiatalabb periódusban azonban már nem jellemzőek.¹⁰⁴ A szakálhádi kultúrában ilyen jellegű edények a főként a korai szakaszban léptek fel.¹⁰⁵

Mint a legtöbb közép-európai vonaldíszes településen, így Dunakeszin is számos esetben találtak a durvakerámián tömör, benyomott bütyköket, ill. benyomkodott bordákat. Ilyeneket már a kora neolitikus Starčevo-kultúra is ismert.¹⁰⁶ Ezek az általánosan ismert és nagyszámban fellépő bütykök, amelyek bizonyosan praktikus célokat szolgáltak, az egész elterjedési területen használatban voltak.¹⁰⁷ Jó párhuzamait találtuk az edénytesten vízszintesen vagy ferdén futó lécbordáknak.¹⁰⁸

Kronológia

Elemzésünk során leleteinknek számos párhuzamát találtuk, amelyek legnagyobb részét az európai vonaldíszes kultúrából származtak. A kerámia növényi anyaggal történt soványítása, a kónikus tálak, a bom-

⁹³ LICHARDUS 1972. Abb. 2,4.

⁹⁴ A kutatás mai állása szerint úgy tűnik, mintha a tárgyalt tárgyak száma a Kárpát-medencében magasabb lett volna. Mivel ennek a díszítésnek a mai napig nincs részletes elemzése, ezért itt most csak a legfontosabb példányokat soroljuk fel minden megkülönböztetés nélkül. Középeurópai vonaldíszes kerámia: Németország: Esbeck, QUITTA 1960a. Abb. 17,w; Eitzum, SCHWARZ-MACKENSEN 1983. Abb. 3,2; Morvaország: Žopý, TICHÝ 1960. obr. 5,2; Magyarország: Bicske-Galagonyás, 1. ház, MAKKAY 1978. Pl. XVI. 3a-b,4; Medina, KALICZ-MAKKAY 1975. T. XIII. 9; KALICZ 1993. fig. 18,10 = KALICZ 1995. Abb. 5,10; Mernye, KALICZ 1993. fig. 20,5 = KALICZ 1995. Abb. 7,5; Budapest-Aranyhegyi-út, KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1992. Abb. 9, 1-3;6,9-10,13,15-16. = KALICZ 1993. fig. 31, 1-3;6,9-10,13,15-16; = KALICZ 1995. Abb. 18, 1-3;6,9-10,13,15-16; Keleti vonaldíszes kultúra, Szlovákia: LICHARDUS 1972. Abb. 2,4; Abb. 3, 16,18; Abb. 4, 21.

⁹⁵ Jelšovce, 615 objektum (sír). PAVÚK-BÁTORÁ 1995. obr. 3,3; BÁTORÁ 1999. Obr. 3,alul.

⁹⁶ Szentes-Ilonapart: HORVÁTH L. 1983. Taf. 28,12. Csongrád-Bokros, Bokrospusztán (Komitat Csongrád), több „esőmintás” cserepet is találtunk egy szakálhádi telepen. Publikálatlan a Tari László Múzeumban Csongrádon.

⁹⁷ Itt a körömbenyomkodások pótolják a díszítésnek ezt a fajtáját. Ez a „3a-f” díszítésmód PAVÚKNÁL (PAVÚK 1980. 35.)

⁹⁸ TICHÝ 1960. 439.

⁹⁹ COMSA 1971. Abb. 16, 7-11, 14-15; NICA 1976. fig. 1,4,6-7; fig. 7, 1-2,8,15.

¹⁰⁰ LETICA 1968. 12 ff.

¹⁰¹ VETNIC 1990. 93.

¹⁰² LAZAROVICI 1976. 206.

¹⁰³ Liubcova-Ornita, Haus B6: LUCA 1991. fig. 5, 2-3,7; fig. 6,3-5,10,12,13.

¹⁰⁴ Az Elba-Saale-vidék vonaldíszes kultúrájának típusabláján ilyen edényeket csak az I. fázisban találunk (KAUFMANN 1987. Abb. 2.). A többi párhuzamot - kevés kivétellel - bomba alakú edények szolgáltatták. Németország: Eitzum, QUITTA 1960a. Abb. 17,s; SCHWARZ-MACKENSEN 1983. Abb. 2,3; Friedberg, QUITTA 1960a. Abb. 18,p; Abb. 19,c; Halberstadt-Goldbach, KAUFMANN 1982. Abb. 7,1; Eilsleben, KAUFMANN 1991. Abb. 1,9; Steinfurth, LACENBRINK-KNEIPP 1990. Abb. 1,5; Morvaország: Žopý, TICHÝ 1960. obr. 8,5, ez utóbbi egy nyitott edényen, talán egy tálon; Magyarország: Bajaszentistván-Szlatina, KALICZ 1993. fig. 26, 6,9-10 = KALICZ 1994. Abb. 4, 6,9-10; Fajsz, KALICZ 1993. fig. 21,14 = KALICZ 1994. Abb. 5,14 = KALICZ 1995. Abb. 8,14; Medina, KALICZ 1993. fig. 18,14 = KALICZ 1995. Abb. 5,14; Bicske-Galagonyás, 1. ház, MAKKAY 1978. Pl. VI.2. Barcs, KALICZ 1993. fig. 22, 13-15 = KALICZ 1995. Abb. 9, 13-15; KALICZ 1993. fig. 23, 1,5,7-8,10 = KALICZ 1995. Abb. 1, 5,6,10,12; Budapest-Aranyhegyi-út, KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1992. Abb. 9,3 = KALICZ 1995. Abb. 18,3. Összefoglalóan a témáról: PAVÚK 1997. fig. 12.

¹⁰⁵ Battonya-Vidpart: SZÉNÁSZKY 1979. 68, 4. kép 1; Battonya-Paráztanya: SZÉNÁSZKY 1988. 3.kép 4,5; 7. kép 1,4,5; Szentes-Ilonapart: HORVÁTH L. 1983. Taf. XVII. 1.

¹⁰⁶ KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1992. 57.

¹⁰⁷ KAUFMANN 1987. 280; QUITTA 1960b. 166; PAVÚK 1980. 38; KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1992. 57, Abb. 2,3; Abb. 7, 6,9; Abb. 9,1; Abb. 10, 14; Abb. 11, 3,4; Abb. 12, 1,4-5,10; MAKKAY 1978. 26. A bütyköformákról és azok korszakolásáról a vonaldíszes kultúrán belül ld. PAVLŰ-ZAPOTOCKÁ 1978!

¹⁰⁸ Eilsleben: KAUFMANN 1984. Abb. 1, 9; Zalaegerszeg-Gébárti-tó, III. munkahely, 1/a/89 gödör: HORVÁTH-SIMON 1997. 1. kép 1; 2. kép 7; 3. kép 6; Gellénháza, 103 obj.: SIMON s.a. (1) Abb. 4,7; Budapest-Aranyhegyi-út: KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1992. Abb. 8,4; Abb. 11, 7-8,10,14; Abb. 11, 13-14; Abb. 12,9.

ba alakú edények vagy az S-profilú tálak egy régi tradíciót őriztek, míg a homokos soványítás, a vékony bekarcolt díszek és a vékony szalagfűl már egy fiatalabb fejlődési fokra utalnak. A Kárpát-medence kronológiai kapcsolatai szempontjából fontos, hogy az Alföldi Vonaldíszes Kerámia nem csak sok párhuzamot – S-profilú tál, gömbös testű fazék, néhány csőtálp típus, kis bütykös edények – szolgáltatott leleteinkhez, hanem valódi importokat is. Hasonlót mondhatunk a szakálhádi kultúráról. Itt az említett tárolóedény formájáról, a kis bütykös szilkéről, az ún. fekete polírozott kerámiáról vagy olyan díszítésmódokról, mint például az „esőmintá” vagy a perem alatti beböködött sor van szó.

Dunakeszi leleteink és összefüggéseik párhuzamai egy hatalmas területről származnak Németország nyugati felétől (Schweinfurth) Délnyugat-Magyarorszáig (Gellénháza). Ezek közül több lelőhely, mint Zalaegerszeg–Andráshida, Szentgyörgyvölgy vagy Brunn egyértelmű kronológiai besorolással bírnak, amely mind relatív- mind abszolút-kronológiailag a közép-európai vonaldíszes kultúra legkorábbi fázisát, ha nem a vonaldíszes-Starčevo átmenetet képviselik. Az itteni megfelelők általános kerámiaformákat képviselnek és arra utalnak, hogy leletanyagunk olyan hosszú életű típusokat is tartalmaz, amelyek a legkorábbi korok örökségei. Az említett lelőhelyek egy másik csoportja, Eilsleben, Eitzum, Žopy, Biňa, Budapest–Aranyhegyi út, már fiatalabbak a fent említett lelőhelyeknél,¹⁰⁹ leleteik alapján azonban még mindig standard településeknek számítanak a legidősebb vonaldíszes kultúrán belül.

Volt a párhuzamokat szolgáltató telepeknek egy harmadik csoportja is, amelyek fontos támpontokat adtak datálásunkhoz.

A bajorországi Altdorfban Pfettrachon két, alapvetően korai vonaldíszes telepet sikerült feltárni, amelyek a szlovákiai anyaggal mutattak fel sok közös vonást. Ezeket a háromvonalú szalagok és általában a tipológiailag fejletnek nevezhető ornamens-spektrumuk alapján a korai vonaldíszes kultúra végére datálták.¹¹⁰

A Szigetszentmiklós–vízműtelepi (Pest megye) neolitik lelőhely 13. és 33–34. objektumait M. Virág Zs. a finomkerámia jellegzetességei, a növényi soványítás dominanciája és az edények vezérformái alapján a Dunántúli Vonaldíszes Kerámia legidősebb fázisába sorolta. A rákent barbotin hiánya, a vékony vonaldíszek fellépése, a vízszintes szalagfűl megléte és a 13. gödör-

ben először megjelenő kottafejes díszítés és az edényeken hullámvonalban körbefutó díszek azonban már a következő, a fiatalabb fázisra utalnak. Így ezek a gödörök Bicske, Biňa vagy Budapest–Aranyhegyi út objektumainak egy részénél valamivel fiatalabbak lehettek.¹¹¹

Bicske–Galagonyáson (Komárom–Esztergom megye) az idősebb vonaldíszes kultúra jelentős leletanyaga került elő. Az 1. ház és a III. szelvény 1. gödrének leletei szintén számos párhuzamot szolgáltatottak dunakeszi leleteinkhez. Az említett objektumokban már a kottafejes kerámia bizonyos jelei is megfigyelhetők voltak. Ennek alapján Makkay J. a telepnek ezt a részét a Dunántúli Vonaldíszes Kerámia első és második fázisa közé datálta.¹¹²

Néhány évvel ezelőtt került sor a Bajaszentistván–szlatinai neolitikus telep anyagának közlésére. A datálás szempontjából különösen nagy jelentőséggel bírtak az itt talált Vinča-impportok. A vonaldíszes leletanyagban itt is jelen voltak az idősebb fázis jegyei – bomba alakú edények, Schlickwurf-dísz, benyomott bütyök, perem alatti ujjbenyomkodás sor –, de a vékony bekarcolt vonalak már a fiatalabb fázis felé mutattak.¹¹³

A Keszthely-csoport kezdeti időszakára datált gellénháza-városréti 103. objektum¹¹⁴ már lényegesen kevesebb adatot szolgáltatott leleteink értékeléséhez. Az itteni párhuzamok – S-profilú tál, benyomkodott bordadísz – általános jellegűek, amelyek éppen ezért csak alacsony datáló étékkel bírnak.

Ugyanezt mondhatjuk el Prostějov–Držovice morvországi településéről. A kónikus tál és a bomba alakú edények különféle altípusai, amelyek leleteink megfelelőit jelentették itt¹¹⁵ túl általános formák a vonaldíszes kultúrán belül ahhoz, hogy jelentősen hozzájárulhassanak egy település időrendi helyzetének tisztázásához.

A dunakeszi neolitikus településrész leletei tehát az európai vonaldíszes kultúra első fázisának valamilyeni jellegzetességével rendelkeznek¹¹⁶ Ugyanakkor hiányoznak olyan edényformák, mint a félgömbös edények és a lapos, de csak ritkán profilált edényalak, amelyek már a következő korszak jegyei voltak. Ehhez a korhoz a homokos soványítású, vékonyfalú, fekete polírozott és kiválóan égetett áru, a viszonylag sekély és vékony vonalak és mindenekeelőtt a barbotin hiánya kapcsolta leleteinket.¹¹⁷ A lehetőség szerinti pontos datáláshoz figyelembe kell vennünk még a következő tényeket is: analógiáink többségét olyan tele-

¹⁰⁹ Az említett telepek ¹¹C-adatai 5350-5000 között ingadoznak: GLÄSER 1991. 54-55; KAUFMANN 1984. 193; SCHWARZ-MACKENSEN 1984. 214; STADLER 1995. Abb. 3; MODDERMANN 1982. Abb. 2; MODDERMANN 1985. 31; GODLOWSKA 1981. Abb. 7; LENNEIS-STADLER-WINDL 1996. 104; PAVLŮ-ZÁPOTOCKÁ 1979. 303.

¹¹⁰ REINECKE 1983. 34, 61.

¹¹¹ VIRÁG 1992. 23.

¹¹² MAKKAY 1978. 28.

¹¹³ KALICZ 1994. Abb. 2-4.

¹¹⁴ SIMON s.a. (1).

¹¹⁵ ČIZMAŘ-PRŮCHÁZKOVÁ 1999.

¹¹⁶ KAUFMANN 1987. 279-280.

¹¹⁷ KAUFMANN 1987. 281-282.

püleké szolgáltatták, amelyeket a kutatás a legidősebb vonaldíszes kultúra végére helyezett (Altdorf-Pfettrach, Szigetszentmiklós-Vízműtelep, Bajaszentistván-Szlatina und Bicske-Galagonyás). További támpontokat szolgáltat a fekete polírozott edények időrendi helyzete. Mint láttuk ezek a Balkán és az Égeikum egy meghatározott horizontjába tartoztak. Itt fontos Gh. Lazarovici megjegyzése, miszerint a Vinča-kultúrán belül ezek az „A” fázis első két időszakában voltak igazán jellegzetesek, a harmadikban már csak egy ún. „pseudo-black topped” áru található.¹¹⁸ A finom kerámia felület polírozását, amely szintén okozhatja polírozott csíkok megjelenését az edény felületén, több, általunk is említett településsel kapcsolatban említették és lehet, hogy a mi hasonló példányaink is ehhez a kerámiafajtához tartoznak.

Az AVK leleteinek megjelenése településünkön önmagában is nagy jelentőséggel bíró esemény, mert a két kultúra importjai csak a legkritikább esetekben fordulnak elő egymás lelőhelyein.¹¹⁹ Dunakeszi-Székesdűlő már csak földrajzi helyzete miatt is alkalmas lehet a két kultúra kapcsolatainak vizsgálatára. Ez a hely ugyanis a közép-európai és az alföldi vonaldíszes kultúrák érintkezési zónájának északnyugati szélén fekszik.¹²⁰ Ez a terület, az egykori váci járás területét is beleértve, földrajzi szempontból még egyértelműen a Dunántúli Vonaldíszes Kultúrához tartozik.¹²¹ Az szinte bizonyos, hogy nem Dunakeszinél volt a DVK legkeletibb települése és az AVK legnyugatibb pontjait sem ismerjük, de joggal feltételezhető, hogy a két kultúra a Budapest és Szolnok közötti térségben valahol közvetlen kapcsolatban is állt.

A Dunakeszin előkerült AVK-leletekről már első pillantásra is megállapítható, hogy azok formájuk és technikájuk alapján a Szatmár II-csoport (AVK I) leleteitől jelentősen különböznek. Datálásra közülük csak a hengeres nyakú palack alkalmas és ebben az esetben sem vagyunk különösebben könnyű helyzetben, mert ilyen nyaka még az AVK belül is többféle edénynek volt. Ezek között megemlíthetjük a Strobel szerinti a6a1-2, a6b,c,d és e típusúakat, amelyek valamennyien palackok voltak.¹²² Ezek közül az a6. d-e fajtákat a „schwarz a/b”-csoportba sorolta és az AVK IIB- vagy klasszikus fázisába datálta a szerző.¹²³ Az a6. a1-2 és a6. b típusok ezzel szemben a „schwarz d-e”, míg az a6c-típus a „rot”-formacsoportra volt jellemző. M. Strobel mindkettőt az AVK IV fázisára datálta, amely a

kultúra fejlődésének végszakaszával (késő-Szakálhát, Bükk A-B, Tiszadob) egyenlő nála.¹²⁴ A vonaldíszes leteknél meglévő korai vonások miatt azonban az említettek közül csak az idősebb (AVK II) korszak jöhet számításba.¹²⁵

Sokkal egyszerűbb az itt talált és szakálhátinak meghatározott cserép megítélése. A fent említett párhuzamai alapján legvalószínűbben a kultúra legkorábbi szakaszából származik.

Az AVK és a szakálhátai kultúra együttes fellépése ismét felveti a szóban forgó korszak relatív kronológiájának kérdését. Ezzel reményeink szerint saját leleteink datálásához is közelebb jutunk.

A Vinča-kultúra egyes fázisai gyakran szolgálnak relatív kronológiai fejtegetések kiindulópontjával. E korszak belső kronológiáját az elmúlt évtizedekben igen nagy alaposítással kidolgozta a kutatás. A Vinča- és a vonaldíszes kultúrák időrendi viszonyaival Gh. Lazarovici foglalkozott több alkalommal. A legkorábbi adatok a két kultúrkör kapcsolatára még a Körös-Starčevo-időszakból származnak. Ravelsbach, Langelois és Prallenkirchen leletei a Körös-Starčevo IVa = Vinča-A₂-korszaknál korábbanra azonban a vörös inkrusztáció megléte miatt nem helyezhetők.¹²⁶ Erfurt-Steigerből, legkorábbi vonaldíszes környezetből származik egy olyan cserép, amely díszítése alapján a Vinča-A₂-A₃-periódusba datálható. Fontos lehet Gh. Lazarovici idevonatkozó, a kerámiastilisztika alapján nyert végkövetkeztetése is, mely szerint a vonaldíszes kultúra első fázisa a Vinča-A₂-A₃, míg a második a Vinča-A₃/B₁-korral párhuzamosan élt.¹²⁷ Ezek az adatok jól illeszkednek a Romániában tapasztaltakhoz. Az első AVK elemek ott a Starčevo-Körös-kultúra IIIb-fázisának (Dimitrijević Spiraloïd A-fázisa) végén, a IVa-fázis elején tűnnek fel.¹²⁸ A korai vonaldíszes és Vinča-fejlődés egykorúsága tehát egyértelműen adatható.¹²⁹ Ezek a kultúrák, továbbá a Dudești-Kakanj-Zlatarski-Karanovo III-Paradimi I-Dimini-Tsangli-horizonttal is egykorúak voltak,¹³⁰ ami a fentebb már többször is említett, fekete polírozott kerámia meglétével is bizonyítható.

¹¹⁸ STROBEL 1997. 52 und Abb. 40.

¹¹⁹ Bár a mi példányunkon megfigyelt díszítésmód inkább az AVK IIA-fázisára volt jellemző (STROBEL 1997, 71), azok mégis relatív jó datálást adnak formájukkal leleteink számára.

¹²⁰ LAZAROVICI 1984. 137.

¹²¹ LAZAROVICI 1984. 138.

¹²² LAZAROVICI 1976. 211; LAZAROVICI 1979. 219, 226; LAZAROVICI 1984. 137.

¹²³ Ez az egykorúság az egymáshoz közel álló ¹⁴C- adatokkal is alátámasztható: A Vinča-A szakaszra 5400 és 5100 közötti kalibrált adatokkal rendelkezünk (GLÄSER 1991. 60; GLÄSER 1996. 175-177). Mint korábban láthattuk, a legkorábbi vonaldíszes kultúra adatai is ebben az időszakban mozognak.

¹²⁴ KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1992. 59; LICHARDUS-LICHARDUS-ITTEN 1991. 43; RACZY 1983.; RACZY 1988. 30. A Dimini-kultúra Tsangli-Larissa-fázisának ¹⁴C-adatai 5300-5000 között szóródnak (ALRAM-

¹¹⁸ LAZAROVICI 1976. 207; LAZAROVICI 1981. 173.

¹¹⁹ A 70-es évek végén a kutatás még csak a tipológiai összehasonlításokra hagyatkozhatott. (KALICZ - MAKKAY 1977. 94).

¹²⁰ KALICZ 1994. 67-68.

¹²¹ Egy öt kilométeres körzetben a DVK kilenc lelőhelye fekszik Dunakeszi körzetében. Ettől északra pedig ennek a kornak egy sűrű településhálózata figyelhető meg. (TORMA 1993. Beilage 1.).

¹²² STROBEL 1997. Abb. 4.

¹²³ STROBEL 1997. 52-53.

A szegényes adatok ismeretében nem csoda, ha az AVK és a DVK kapcsolatai a szakirodalomban csak ritkán kerülnek szóba. A kelet-magyarországi vonaldíszes kultúra monográfiájában konkrét adatok hiányában, az 1970-es években Kalicz N. és Makkay J. ezt a kapcsolatot még csak tipológiai úton vizsgálhatták. Ehhez néhány formai elem adott segítséget. Ők akkoriban csak annyit állapíthattak meg, hogy az AVK nagy vonalakban az európai vonaldíszes kultúra kezdetével élt egy időben.¹³¹

Az AVK kerámiatipológiájának kidolgozásakor M. Strobel a kronológiai kapcsolatokat is érintette. Ő az AVK IIa fázisát az idősebb Dunántúli Vonaldíszes Kerámiával és a Flomborn fázissal, míg az ún. késői csoportokat (Tiszadob, Bükk és Szakálhát) a nyugati vonaldíszes kultúra regionális csoportjaival tartotta egyidősnek.¹³² Horváth F. a Vinča A₃-korúnak tartott Hódmezővásárhely-Térei foki neolitikus településsel kapcsolatban egy hasonló korhatározást jelentett ki.¹³³ Mindketten a korábbi kutatásnak abból a megállapításából indultak ki, mely szerint a DVK 2. (Keszthely-Flomborn) csoportja már a Vinča A₂ vagy A₃-periódusban elkezdődött.¹³⁴ Mára azonban megváltozott a helyzet. H. Simon K. egy a magyarországi középső neolitikum elejét érintő átfogó elemzés egyik eredményeként világosan bizonyította, hogy „a Keszthely-csoport kezdete csak a Vinča A₃-kor (Starčevo-Cris IV-, Spiraloïd B-fázis) után vagyis a Vinča B₁-időszakról képzelhető el.”¹³⁵ Ennek megfelelően az idősebb Dunántúli Vonaldíszes Kultúra még a Vinča A₃-korban le kellett záródjon.

A kevés eddig megismert kapcsolódási pont közül feltétlenül említést érdemelnek az AVK Endrőd-öregszőlői lelőhelyén (Endrőd 35, Békés megye) talált és a kultúra különböző alperiódusaihoz tartozó DVK cserepek. Minket itt most a kottafejes töredékek érdekelnek, melyek egy „egyértelműen” AVK-rétegből kerültek elő.¹³⁶ Mivel ezzel a díszítéssel először a Keszthely-Flomborn-fázistól számolhatunk, ez a tény a fent mondottak értelmében a telepnek ezt a részét a Vinča B-korba datálja.

A szakálhádi kultúrát (akkor még csoportot) 25 évvel ezelőtt Kalicz N. és Makkay J. még egy nagyrészt az AVK-t követő egységnek tekintették. A részleges pár-

huzamosságukra ők is rámutattak, szakálhádi telepeken előkerült AVK cserepeket pedig az újkőkori fejlődési folyamat következményeiként értékelték.¹³⁷ Nemrégiben M. Strobel is két időrendileg különböző horizontba sorolta ezeket a kultúrákat, miközben Makkay J. későbbi rendszerét¹³⁸ követve, közéjük iktatott még egy átmeneti horizontot (AVK III = „Furugy-típust”) is.¹³⁹ E kultúrák kronológiai viszonyát érintette Horváth F. is a Hódmezővásárhely-Térei foki település elemzésének kapcsán. Az ottani AVK leleteket ő a Vinča A₁ és A₂-periodusra datálta és megállapította, hogy a szakálhádi kultúra csak az azt követő korszaktól élhetett.¹⁴⁰ A dunakeszi telepen fellépő AVK leletek alapján a fenti megállapításokat mindenképpen módosítanunk kell. Itt bebizonyosodott ugyanis, hogy az Alföldi Vonaldíszes Kerámiának legalább a szakálhádi kultúra életének elején még élnie kellett. Ez megegyezik G. Szénászy J. kutatási eredményeivel. Ő ugyanis két korai szakálhádi település (Battonya-Vidpart és Battonya-Parázstanya, alsó réteg) elemzése során olyan kulturális elemeket talált, amelyeket feltétlenül a Vinča-B-kor elé kell datálnunk,¹⁴¹ de mivel a fent tárgyalt endrői AVK-lelőhely tanúsága alapján az AVK még a Vinča-B korban is tovább kellett éljen, ezért ez az együttélés sokkal hosszabbnak (Vinča A₃-B₁) tűnik, ami a közöttük feltételezett genetikai összefüggések problémamentességét is próbára teszi.

A végső következtetések előtt emeljük ki a kronológiai szempontból legfontosabbnak tűnő, eddigi eredményeinket:

1. A szakálhádi kultúra élete, legalábbis mai ismereteink szerint, a Vinča A₃-fázisban lépett fel először az Alföldön, de annál korábbra semmi esetre sem datálható.
2. A klasszikus fekete polírozott áru a Vinča-kultúrából nyert adatok alapján, legkésőbb az A₃-fázisig figyelhető meg, akkor is már csak egy poszt-klasszikus formában.
3. A számos ősi vonás – a növényi soványítás túlsúlya, több edényforma, mint pl. a kónikus tál, a bomba alakú edény az S-profilú tál, ill. a perem alatti bebökődések – miatt teleprészletünket nem datálhatjuk a vonaldíszes kultúra első szakasza utánra (Keszthely-Flomborn-fázis).
4. E legutóbb említett Keszthely-Flomborn időszak, a fent részletesen említett okok miatt viszont nem lehet csak Vinča B₁-korú.

Ha felsorolt érveink helytállóak, úgy levonhatjuk a következtetést, miszerint a Dunakeszin feltárt neolitikus teleprészlet a Vinča A₂-kor utánra, de még B₁ előttre kell kerülnön kronológiai szempontból.

STERN 1996. kronológiai tábla a 100. oldalon), ami a Vinča A és a legidősebb vonaldíszes kultúra egyidejűségének elfogadását lehetővé teszi.

¹³¹ KALICZ-MAKKAY 1977. 94 ff.

¹³² STROBEL 1997. 83.

¹³³ HORVÁTH F. 1994. 104.

¹³⁴ KALICZ-MAKKAY 1975. 254; MAKKAY 1982. 49; KALICZ 1991. 25-27.

¹³⁵ SIMON 1995-96. 131; HORVÁTH-SIMON s.a., 48. A Keszthely-Flomborn-fázisba tartozó Kustánszeg-lisztessaroki neolitikus település (Zala megye) nyert ¹⁴C-adatok, amelyek i. e. 4970 und 4800 közé esnek (KALICZ 1991. 27; HORVÁTH 1991. 266), a Vinča B-kor adatainak felelnek meg (CHAPMAN 1981, 18).

¹³⁶ MAKKAY 1992. Pl. 16, 3,5-6.

¹³⁷ KALICZ-MAKKAY 1977. 106-107.

¹³⁸ MAKKAY 1978. Kronológiai tábla; MAKKAY 1982. 59. és kronológiai tábla; MAKKAY 1992. 317-319.

¹³⁹ STROBEL 1997. 75 és a kronológiai tábla a 40. ábrán.

¹⁴⁰ HORVÁTH F. 1994. 105.

¹⁴¹ SZÉNÁSZKY 1979. 67 ff; SZÉNÁSZKY 1983. 243 ff; SZÉNÁSZKY 1988. 15.

A fent elmondottakból világosan következik, hogy neolitikus teleprészletünk tehát a Vinča A₃-korban, abszolút-kronológiailag az i. e. 6. évezred legvégén volt használatban, amikor a korai vonaldíszes kultúra jellegzetességei még domináltak, de már megjelentek a későbbi fejlődés jegyei is. Ez a görögországi késő neolitikummal (Dimini-kultúra, Tsangli-Larissa-fázis) egyidőben zajlott. Ez utóbbi kultúra a Balkánon élt hatalmas Danilo-Kakanj-Dudești I-Karanovo III-Sopot A-horizont kortársa volt, amit az innen származott párhuzamok is bizonyítanak. Ez a teleprészlet a tárgyalt települések közül a németországi Altdorffal és Pfettrach-hal, Bajaszentistván-Szlatinával, továbbá a Bicske-galagonyási 1. házzal, a Szigetszentmiklós-vízműtelepi 13. és 33.-34. objektumokkal és a Hódmezővásárhely-Tére foki telep egy részével¹⁴² volt nagy vonalakban egyidős. A

dunakeszi telep elemzett objektumait ugyanabban az időben használták, amikor az Alföldön az AVK középső vagy klasszikus periódusa, illetve a szakálhádi kultúra korai szakasza élt, de mindenképpen korábbi kellett legyen a Dunántúli Vonaldíszes Kerámia Keszthely-Flomborn fázisánál. Az már régóta tudott volt, hogy a korai DVK ebbe a korba tartozott,¹⁴³ fellépése ebben a környezetben nem számít meglepetésnek. Annál inkább érdekes az AVK II. vagy klasszikus leleteinek megjelenése, amelyeket a szakirodalom eddig későbbinek gondolt.¹⁴⁴ Tekintettel arra, hogy az általános felfogás szerint az AVK I. fázisának tartott Szatmár II-csoport még élt ugyanebben a horizontban (Vinča A₃),¹⁴⁵ egy további ellentmondáshoz jutottunk, amelynek megoldása azonban messze szétfe-szíti már e dolgozat kereteit, az a további kutatások feladata lesz majd.

¹⁴² A leleteanyagot az ásató Horváth E, mint teljes mértékben egykorút jellemezte. (HORVÁTH E 1994). Az abban fellépő jellegzetességek- mindenek előtt a Schlickwurfos felületű edények (HORVÁTH E 1994. 7. kép 4-9,11-2; 8. kép 1,6,9), valamint néhány, biztosan fiatalabbnak látszó vonás, mint pl. a keretelt minták a finomkerámias edényeken (HORVÁTH E 1994. 10. kép 2-3) azt az érzést keltik a szemlélőben, hogy itt két különböző korszakkal állunk szemben az AVK belül.

¹⁴³ RACZKY 1988. 27-32.

¹⁴⁴ Lásd Endrőd 35 fent elemzett leleteit!

¹⁴⁵ RACZKY 1983. 187-192; RACZKY 1988. 28-31.

IRODALOMJEGYZÉK

- ACTES 1993 Actes du XIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques. Bratislava, 1-7 septembre 1991. (Red. Juraj Pavúk) Bratislava, 1993.
- ALRAM-STERN 1996 ALRAM-STERN, E.: Die ägäische Frühzeit. 2. Serie Forschungsbericht 1975-1993. 1. Band Das Neolithikum in Griechenland mit Ausnahme von Kreta und Zypern. Mit Beiträgen von Nikos Efstratiou, Kostas Gallis, Dimitrios V. Grammenos, Adamandios Sampson und Panayiota Sotirakopoulou. Wien, 1996.
- BANNER-PÁRDU CZ 1948 BANNER, J. - PÁRDU CZ, Mihály: Contributions nouvelles à l'histoire du néolithique en Hongrie. ArchÉrt 7-9 (1946-1948) p. 39-41.
- BÁNFFY 2000a BÁNFFY, E.: Starčevo und/oder LBK? Die ersten Ergebnisse der westungarischen Ausgrabungen aus der Entstehungsphase der Bandkeramik. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 22. Varia Neolithica 1. p. 47-60.
- BÁNFFY 2000b BÁNFFY, E.: Neue Daten zur Entstehung der Bandkeramik. In: KARANOVÓ 2000. p. 375-382.
- BÁTÓRA 1999 BÁTÓRA, J.: Nález kostier v základovom žľabe domu Želiezovskej skupiny v Jelšovciach. Nitra, 1999. p. 11-13.
- BELGRÁD 1973 Actes du VIIIe Congrès international des Sciences préhistoriques et protohistoriques. Beograd 9-15 septembre 1971. I-III. Beograd, 1973.
- CHAPMAN 1981 CHAPMAN, J.: The Vinča culture of South-East Europe Studies in Chronology, economy and society. BAR IntSer 117. Oxford, 1981.
- ČÍZMAŘ-PROCHÁZKOVÁ 1999 ČÍZMAŘ, Z. - PROCHÁZKOVÁ, P.: Sídliště mladšího stupně kultury s Lineární Keramikou v Prostějově-Držovicích (Siedlung aus der jüngeren Stufe der Kultur mit Linearkeramik in Prostějov-Držovice). Nitra, 1999. p. 45-73.
- COMŠA 1971 COMŠA, E.: Donnés sur la civilisation de Dudești. PZ 46 (1971) p. 195-249.
- DIECKMANN-FRITSCH 1990 DIECKMANN, B. - FRITSCH, B.: Linearbandkeramische Siedlungsreste im Hegau. ArchKorr 20 (1990) p. 25-39.
- GALLIS 1987 GALLIS, K.: Die stratigraphische Einordnung der Larissa-Kultur: eine Richtigstellung. PZ 62 (1987) p. 147-163.
- GALLIS 1996 GALLIS, K.: Die Grabungen von Platia Magula Zarkou, Souphli Magula und Makrychori 2. In: ALRAM-STERN 1996. p. 521-562.
- GLÄSER 1991 GLÄSER, R.: Bemerkungen zur absoluten Datierung des Beginns der westlichen Linienbandkeramik. Banatica 11 (1991) p. 53-64.
- GLÄSER 1996 GLÄSER, R.: Zur absoluten Datierung der Vinča-Kultur anhand der ¹⁴C-Daten. In: VINČA 1996. p. 141-162.
- GODŁOWSKA 1982 GODŁOWSKA, M.: Frühneolithische Siedlungen im Gebiet von Kraków-Nowa Huta. Nitra, 1982. p. 45-61
- GOLDMAN-SZÉNÁSZKY 1991 GOLDMAN, Gy. - G. SZÉNÁSZKY, J.: Die Szakálhát-Kultur am Rand des Vinča-Kreises. Banatica 11 (1991) p. 193-200.
- HAUPTMANN 1986 HAUPTMANN, H.: Probleme des Chalkolithikums in Griechenland. BÄMÉ 8 (1986) p. 19-30.
- HORVÁTH F 1991 HORVÁTH F: Vinča Culture and its Connections with the South-East hungarian Neolithic: A Comparison of the traditional and ¹⁴C Chronology. Banatica 11 (1991) p. 259-273.
- HORVÁTH F 1994 HORVÁTH F: Az Alföldi Vonaldíszes Kerámia első önálló települése a Tisza-Maros szögében: Hódmezővásárhely-Térfok (The first independent settlement of the Alföld Linear Pottery Culture in the Tisza-Maros Region: Hódmezővásárhely-Térfok). In: SZEGED 1994. p. 95-124.
- HORVÁTH L. 1983 HORVÁTH L. A.: Die neolithische Siedlung von Szentés-Ilonapart. DissArch Ser. 2. No. 12. Bp. 1983.
- HORVÁTH L. 1994 HORVÁTH L. A.: Neue Funde von Szentés-Ilonapart (Újabb leletek Szentés-Ilonaparttól). JPMÉ 36 (1994) p. 185-202.

- HORVÁTH-SIMON 1997 HORVÁTH, L. A. - H. SIMON, K.: A neolitikum és rézkor Zalaegerszeg környékén. In: Zalaegerszeg évszázadai. Várostörténeti tanulmányok. Szerk. Kapiller Imre. Zalaegerszeg, 1997. p. 7-48.
- HORVÁTH-SIMON s. a. HORVÁTH, L. A. - H. SIMON, Katalin: Das Neolithikum und die Kupferzeit in Südwesttransdanubien (Siedlungsgeschichte und Forschungsstand). A kötet az IPH. sorozatban jelenik majd meg.
- JUNGSTEINZEIT 1995 LENNEIS, E. - NEUGEBAUER-MARESC, C. - RUTTKAY, E.: Jungsteinzeit im Osten Österreichs. Mit Beiträgen von Christian Mayer, Johannes-Wolfgang Neugebauer und Peter Stadler. St. Pölten-Wien, 1995.
- KALICZ 1977 KALICZ, N.: Becsehely (Komitat Zala, Kreis Letenye) Mittelneolithische Siedlung, kupferzeitliche Siedlungsspuren. MAIU 7 (1977) p. 119-120.
- KALICZ 1978/79 KALICZ, N.: Becsehely I. Bükkaljai dűlő (Komitat Zala, Kreis Nagykanizsa). Siedlung der neolithischen Starčevo und der transdanubischen Linienbandkeramik, der kupferzeitlichen Balaton-Gruppe und der spätbronzezeitlichen Urnenfelder-Kultur. MittArchInst 8-9 (1978-79) p. 201-203.
- KALICZ 1984 KALICZ, N.: Die Körös-Starčevo-Kulturen und ihre Beziehungen zur Linearbandkeramik. NNU 52 (1983)[1984] p. 91-130.
- KALICZ 1990 KALICZ, N.: Frühneolithische Siedlungsfunde aus Südwestungarn. IPH 4. Bp. 1990.
- KALICZ 1993 KALICZ, N.: The early phases of the Neolithic in Western Hungary (Transdanubia). Poročilo 21 (1993) p. 85-135.
- KALICZ 1994 KALICZ, N.: A Dunántúli (Közép-európai) vonaldíszes kerámia legidősebb leletei és a korai Vinča kultúra. In: SZEGED 1994. p. 67-84.
- KALICZ 1995 KALICZ, N.: Die älteste Transdanubische (Mitteleuropäische) Linienbandkeramik. Aspekte zu Ursprung, Chronologie und Beziehungen. ActaArchHung 47 (1995) p. 23-59.
- KALICZ-KOÓS 1997 KALICZ, N. - S. KOÓS, J.: Eine Siedlung mit ältestneolithischen Hausresten und Gräbern in Nordostungarn. In: Srejić Festschrift. ANTIDΩPON 9 (1997) p. 125-135.
- KALICZ-KOÓS 2000a KALICZ, N. - S. KOÓS, J.: Újkőkori arcosedények a Kárpát-medence északi részéből (Neolithische Gesichtsgefäße im Nordosten des Karpatenbeckens). HOMÉ 39 (2000) p. 15-44.
- KALICZ-KOÓS 2000b KALICZ, N. - S. KOÓS, J.: Település a legkorábbi újkőkori sírokkal Északkelet-Magyarországról. HOMÉ 39 (2000) p. 45-76
- KALICZ-MAKKAY 1975 KALICZ, N. - MAKKAY, J.: A Dél-dunántúli neolitikum kutatásának fontosabb kérdései. SMK 2 (1975) p. 253-258.
- KALICZ-MAKKAY 1977 KALICZ, N. - MAKKAY, J.: Die Linienbandkeramik in der Großen Ungarischen Tiefebene. StudArch 7. Bp. 1977.
- KALICZ-SCHREIBER-KALICZ 1992 KALICZ-SCHREIBER, R. - KALICZ, N.: Die erste frühneolithische Fundstelle in Budapest. Balcanica 23 (1992) p. 47-76.
- KARANOVO 2000 Hiller, S. - Nikolov, V. (ed.): Karanovo III. Beiträge zum Neolithikum in Südosteuropa. Wien, 2000.
- KAUFMANN 1981 KAUFMANN, D.: Neue Funde der ältesten Linienbandkeramik von Eilsleben, Kreis Wanzleben. In: Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege. Beiheft 16 (1981) p. 129-143
- KAUFMANN 1982 KAUFMANN, D.: Zu einigen Ergebnissen der Ausgrabungen im Bereich des linienbandkeramischen Erdwerks bei Eilsleben, Kreis Wanzleben. In: NITRA 1982. p. 69-91.
- KAUFMANN 1984 KAUFMANN, D.: Die ältestbandkeramischen Funde von Eilsleben, Kr. Wanzleben, und der Beginn des Neolithikums im Mittel-Elbe-Saale-Gebiet. NNU 52 (1983)[1984] p. 177-202.
- KAUFMANN 1987 KAUFMANN, D.: Linien- und Stichbandkeramik im Elbe-Saale-Gebiet. In: TORUN 1987. p. 275-297.
- KAUFMANN 1991 KAUFMANN, D.: Südöstliche Einflüsse in der Linienbandkeramik des Elbe-Saale-Gebietes. Banatica 11 (1991) p. 275-295.

- KOŠTUŘIK-STUHLÍKOVÁ 1983 KOŠTUŘIK, P. - STUHLÍKOVÁ, J.: Mikulov-Turoid - archeologické nálezy. Mikolov, 1983.
- KRIPPNER 1984 KRIPPNER, F.: Fundstellen mit ältester Linienbandkeramik im Ries. BVBl 49 (1984) p. 279-284.
- LAGENBRINK-KNEIPP 1990 LAGENBRINK, B. - KNEIPP, J.: Keramik vom Typ La Hougette aus einer ältest-bandkeramischen Siedlung bei Steinfurth im Wetteraukreis. ArchKorr 20 (1990) p. 149-160.
- LAZAROVICI 1971 LAZAROVICI, G.: Über das Neolithikum im Banat In: BELGRÁD 1971. p. 461-465.
- LAZAROVICI 1976 LAZAROVICI, G.: Fragen der neolithischen Keramik im Banat. In: Festschrift für Richard Pittioni zum siebzigsten Geburtstag. ArchAu-Bh 13 (1976) p. 203-234.
- LAZAROVICI 1979 LAZAROVICI, G.: Neoliticul Banatului (Das Neolithikum im Banat). Cluj-Napoca, 1979.
- LAZAROVICI 1984 LAZAROVICI, G.: Die Vinča-Kultur und ihre Beziehungen zur Linienbandkeramik. NNU 52 (1983)[1984] p. 131-176.
- LENNEIS 1995 LENNEIS, E.: Altneolithikum: Die Bandkeramik. In: JUNGSTEINZEIT 1995. p. 11-56.
- LENNEIS-STADLER-WINDL 1996 LENNEIS, E. - STADLER, P. - WINDL, H.: Neue ¹⁴C-Daten zum Frühneolithikum in Österreich. Prèhistoire Européenne 8 (1996) p. 97-116.
- LETICA 1968 LETICA, Z.: Starčevo and Körös culture at Vinča. AI 9 (1968) p. 11-18.
- LICHARDUS 1972 LICHARDUS, J.: Zur Entstehung der Linearkeramik. Germania 50 (1972) p. 1-15.
- LICHARDUS-LICHARDUS-ITTEN 1991 LICHARDUS, J. - LICHARDUS-ITTEN, M.: Der Komplex mit schwarz-, braun- und graupolierter Keramik un der Beginn des Mittelneolithikums in Südosteuropa. Starinar 40-41 (1989-1990) p. 43-49.
- LUCA 1991 LUCA, S. A.: Stratigraphie et chronologie. Le plus ancien rapports stratigraphique d'entre les cultures Starčevo-Cris et Vinča - Corrélation d'entre les niveaux V-e et IV-e de Liubcova-Ornita. Banatica 11 (1991) p. 141-155.
- LÜNING 1985 LÜNING, J.: Neue Forschungen zu den frühesten bäuerlichen Siedlungen in Mitteleuropa. In: Vorträge des 3. Niederbayerischen Archäologentages 1985. p. 5-12.
- MAKKAY 1978 MAKKAY, J.: Excavations at Bicske. I. The early neolithic - The earliest Linear Band Ceramic. AlbaRegia 16 (1978) p. 9-60.
- MAKKAY 1982 MAKKAY, J.: A magyarországi neolitikum kutatásának új eredményei. Az időrend és a népi azonosság kérdései. = Die neuen Ergebnisse der Forschung des Neolithikums in Ungarn. Die Fragen der Datierung und der ethnischen Identifizierung. Bp. 1982.
- MAKKAY 1986 MAKKAY, J.: Bauopfer in der Lengyel-Kultur und ihre Beziehungen zu den Bauopferformen der Körös-Kultur und der Linienbandkeramik. Nitra-Wien, 1986, p. 169-175.
- MAKKAY 1992 MAKKAY, J.: A Linear Pottery culture refuse pit and two contracted burials from the site of Endrőd - Öregszőlők XI. In: Bökönyi (ed.): Cultural and landscape changes in South-East Hungary I. Reports on the Gyomaendrőd project. Bp. 1992. p. 313-336.
- MEIER-ARENDT 1972 MEIER-ARENDT, W.: Die ältere und mittlere Linienbandkeramik im westlichen Mitteleuropa, ein Überblick. In: SCHWABEDISSEN 1972. p. 66-76.
- MILOJČIĆ-HAUPTMANN 1969 MILOJČIĆ, V. - HAUPTMANN, H.: Die Funde der frühen Dimini-Zeit aus der Arapi-Magula Thessalien. Beiträge zur ur- und frühgeschichtlichen Archäologie des Mittelmeer-Kulturraumes. Bd. 9. Bonn, 1969.
- MILOJČIĆ-ZUMBUSCH-MILOJČIĆ 1971 MILOJČIĆ-V. ZUMBUSCH, J. - MILOJČIĆ, V.: Die deutschen Ausgrabungen auf der Otzaki Magula in Thessalien I. Das frühe Neolithikum. Teil I. Beiträge zur ur- und frühgeschichtlichen Archäologie des Mittelmeer-Kulturraumes. Bd. 10. Bonn, 1971.
- MODDERMANN 1958/59 MODDERMANN, P. J. R.: Die bandkeramische Siedlung von Sittard. Palaeohistoria. Acta et communicationes Instituti Bio-Archaeologici Universitatis Groninganae. Vol. 6-7. Groningen, 1958-1959. p. 33-120.

- MODDERMANN 1970 MODDERMANN, P. J. R: Linearkeramik aus Elsloo und Stein. Mit Beiträgen von R.R. Newell, Elisabeth J. Brinkman und Corrie C. Bakels. Nederlandse Oudheden III. Staatsuitgeverij/S-Gravenhage, 1970.
- MODDERMANN 1982 MODDERMANN, P. J. R: Die Radiokarbondatierungen der Bandkeramik. Nitra, 1982. p. 177-183.
- MODDERMANN 1985 MODDERMANN, P. J. R: Die Bandkeramik in Graetheidegebiet, Niederländisch-Limburg. BRGK 66 (1985) p. 26-121.
- NEOLITHIC 1989 Bökönyi, S. (ed): Neolithic in Southeastern Europe and its Near Eastern Connections. International Conference 1987. Szolnok-Szeged. VAH 2. Bp. 1989.
- NICA 1976 NICA, M.: La culture de Dudești en Olténie. Dacia 20 (1976) p. 71-103.
- NITRA 1982 Siedlungen der Kultur mit Linearkeramik in Europa. Internationales Kolloquium Nové Vozokany 17. - 20. November 1981. Nitra, 1982.
- NITRA 1999 Kuzma, I.: (ed.) Otázky neolitu a eneolitu našich krajín. Zborník referátov zo 17. pracovného stretnutia bádateľov pre výskum neolitu a eneolitu čiech, Moravy a Slovenska. Dudince 22.-24.9. 1998. Nitra, 1999.
- NITRA-WIEN 1986 Internationales Symposium über die Lengyel-Kultur. Nové Vozokany 5.-9. November 1984. Nitra-Wien, 1986.
- ORAVECZ 1985 ORAVECZ, H: Az alföldi vonaldíszes kerámia leletei Alattyán-Kiskert lelőhelyen (Die Funde der Alföld-Linearbandkeramik auf dem Fundort von Alattyán-Kiskert). ArchÉrt 112(1985) 52-67.
- PARZINGER 1993 PARZINGER, H.: Studien zur Chronologie und Kulturgeschichte der Jungstein-, Kupfer- und Frühbronzezeit zwischen Karpaten und Mittlerem Taurus I-II. Mainz am Rhein, 1993.
- PAVÚK 1969 PAVÚK, J.: Chronologie der Želiezovce-Gruppe. SIA 17 (1969) p. 269-367.
- PAVÚK 1980 PAVÚK, J.: Ältere Linerakeramik in der Slowakei. SIA 28 (1980) p. 7-90.
- PAVÚK 1997 PAVÚK, J.: The Vinča culture and beginning of the Linear Pottery. Srejavic Festschrift. ANTIDOPON 9 (1997) p. 169-178.
- PAVÚK-BÁTORÁ 1995 PAVÚK, J. - BÁTORÁ, J: Siedlung und Gräber der Ludanice-gruppe in Jelšovce. Mit Beiträgen von Július Jakab, Marián Fabiš, L'udmilla Illásová, Ernst Pernicka und Jochen Görtsdorf. Archaeologica Slovaca Monographiae. Studia. Tomus V. Nitra 1995.
- PAVLŮ 1981 PAVLŮ, I.: Počátky vyplňované pásky v české lineární keramice (Die Anfänge des gefüllten Bandes in der böhmischen Linearkeramik) Praehistorica 8 - Varia Archaeologica 2. Praha, 1981, p. 21-25.
- PAVLŮ 1993 PAVLŮ, I.: Bemerkungen zur Struktur der Linearbandkeramik in Europa. In: ACTES 1993. p. 368-374.
- PAVLŮ - ZÁPOTOCKÁ 1978 PAVLŮ, I. - ZÁPOTOCKÁ, M.: Analysis of the Czech neolithic pottery. Morphological and chronological structure of projections. Praha, 1978.
- PAVLŮ - ZÁPOTOCKÁ 1979 PAVLŮ, I. - ZÁPOTOCKÁ, M.: Současný stav a úkoly studia neolitu v čechách (The current state and future aims of the study of the Bohemian Neolithic Cultures). PA 70 (1979) p. 281-318.
- QUITTA 1960a QUITTA, H.: Zur Frage der ältesten Bandkeramik in Mitteleuropa. PZ 38 (1960) p. 1-38.
- QUITTA 1960b QUITTA, H.: Zur Frage der ältesten Bandkeramik in Mitteleuropa. PZ 38 (1960) p. 153-188.
- RACZKY 1983 RACZKY, P: A korai neolitikumból a középső neolitikumba való átmenet a Közép-és Felső-Tiszavidéken. ArchÉrt 110 (1983) p. 161-194.
- RACZKY 1988 RACZKY, P: A Tisza-vidék kulturális és kronológiai kapcsolatai a Balkánnal és az Égeikummal a neolitikum és a rézkor időszakában. Szolnok, 1988.
- REINECKE 1983 REINECKE, K.: Zwei Siedlungen der ältesten Linearkeramik aus dem Isartal. BVBl 48 (1983) p. 31-62.
- SIMON 1995/96 H. SIMON, K.: Betrachtungen über die Chronologie der Wende des Früh- und Mittelneolithikums im Karpatenbecken. Sargetia 26 (1995-96) p. 127-140.
- SIMON 1996 H. SIMON, K.: Ein neuer Fundort der Starčevo-Kultur bei Gellénháza (Kom. Zala, Ungarn) und seine südlichen Beziehungen. In: VINČA 1996. p. 59-92.

- SIMON s.a. H. SIMON, K.: Das Fundmaterial der frühesten Phase der Transdanubischen Linienbandkeramik auf dem Fundort Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó, Arbeitsplatz III. Előkészületben.
- SIMON s.a. (1) H. SIMON, K.: Die neolithischen Funde des Objektes 103/96 von Gellénháza-Városrét (A 103/96 objektum neolitik leletei Gellénháza-Városrét lelőhelyen. (Zala megye). Előkészületben.
- SCHLÜTER 1983 SCHLÜTER, B: Die bandkeramische Siedlung auf dem Mühlengrund in Rosdorf, Ldkr. Göttingen. In: Frühe Bauernkulturen in Niedersachsen. Oldenburg, 1983. p. 5-90.
- SCHWABEDISSEN 1972 SCHWABEDISSEN, H. (Hrsg): Die Anfänge des Neolithikums von Orient bis Nordeuropa. Teil Va. Westliches Mitteleuropa. Bearbeitet von J. Lüning. Köln-Wien, 1972.
- SCHWARZ-MACKENSEN 1983 SCHWARZ-MACKENSEN, G.: Die Siedlung der ältesten Linienbandkeramik von Eitzum, Ldkr. Wolfenbüttel. In: Frühe Bauernkulturen in Niedersachsen. Oldenburg, 1983. p. 23-36.
- SCHWARZ-MACKENSEN 1984 SCHWARZ-MACKENSEN, G.: Zu den Grabungen der frühbandkeramischen Siedlung bei Eitzum, Kreis Wolfenbüttel, in den Jahren 1956 bis 1958. NNU 52 (1983)[1984] p. 209-227.
- SPURNÝ 1999 SPURNÝ, V. Pozoruhodný nález lineární keramiky na Moravě. In: NITRA 1999. p. 27-30.
- STADLER 1995 STADLER, P: Ein Beitrag zur Absolutchronologie des Neolithikums in Ostösterreich aufgrund der ¹⁴C-Daten. In: JUNGSTEINZEIT 1995. p. 210-224.
- STADLER on line STADLER, P: http://www.nhm-wien.ac.at/nhm/prehist/Stadler/Brunn/Brunn_Ceramics_g.html.
- STROBEL 1997 STROBEL, M.: Ein Beitrag zur Gliederung der östlichen Linearbandkeramik. Versuch einer Merkmalanalyse. Sastuma 4-5 (1995-96) p. 9-98.
- SZEGED 1994 A kőkortól a középkorig. Tanulmányok Trogmayer Ottó 60. születésnapjára. Szeged, 1994.
- SZÉNÁSZKY 1979 G. SZÉNÁSZKY, J.: A korai szakálhái csoport települése Battonyán (The settlement of the early Szakálhát Group at Battonya). ArchÉrt 106 (1979) p. 67-77.
- SZÉNÁSZKY 1983 G. SZÉNÁSZKY, J.: A Délkelet-Alföld neolitikumának néhány időrendi kérdéséről. ArchÉrt 110 (1983) p. 243-246.
- SZÉNÁSZKY 1988 G. SZÉNÁSZKY, J.: A korai szakálhái kultúra Battonyán. A Békés megyei múzeumi kutatások eredményeiből. Békéscsaba, 1988. p. 5-29.
- TICHÝ 1960 TICHÝ, R: K nejstarší Volutové Keramice na Moravě (Zur ältesten Volutenkeramik in Mähren). PA 51 (1960) p. 415-441.
- TOMPA 1929 TOMPA, F: Die Bandkeramik in Ungarn. Die Bükk- und die Theiß Kultur. ArchHung 5-6, Budapest 1929.
- TORMA 1993 TORMA, I. (ed.): Pest megye régészeti topográfiája. A szobi és a váci járás. Band XIII/2. In: Magyarország Régészeti Topográfiája 9. Bp. 1993.
- TORUŃ 1987 Neolit i początki epoki brazu na ziemi chełmińskiej. Toruń, 1987.
- VETNIĆ 1990 VETNIĆ, S.: The earliest Settlements of the Vinča Culture (Proto-Vinča) in the Morava-Valley. In: VINČA 1990, p. 91-97.
- VINČA 1990 Vinča and its World. International Symposium. The Danubim Region from 6000 to 3000 B.C., Beograd 1988. okt. Beograd, 1990.
- VINČA 1996 The Vinča culture, its role and cultural connections. International Symposium on the Vinča culture its role and cultural connections. Timișoara, Romania, october 1995. In: Bibliotheca historica et archaeologica Banatica. Tom. 2. (ed. Florin Drașovean). Timișoara, 1996.
- VIRÁG 1992 M. VIRÁG, Zs.: Újkőkori és középső rézkori telepnyomok az M0 autópálya sziget-szentmiklósi szakaszánál. In: Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán. BTM Műhely 5. Bp. 1992. p. 15-60.
- VÍZDAL 1997 VÍZDAL, M: Die ältere östliche Linearbandkeramik in Malé Raškovce, Bez. Michalovec. Sastuma 4-5 (1995-96) p. 101-142.
- ZÁPOTOCKÁ 1985 ZÁPOTOCKÁ, M.: Das Neolithikum Böhmens und seine Beziehungen zu Bayern. In: Vorträge des 3. Niederbayerischen Archäologentages. 1985. p. 13-32.

NEOLITHISCHE FUNDE IN DER GEMARKUNG VON DUNAKESZI

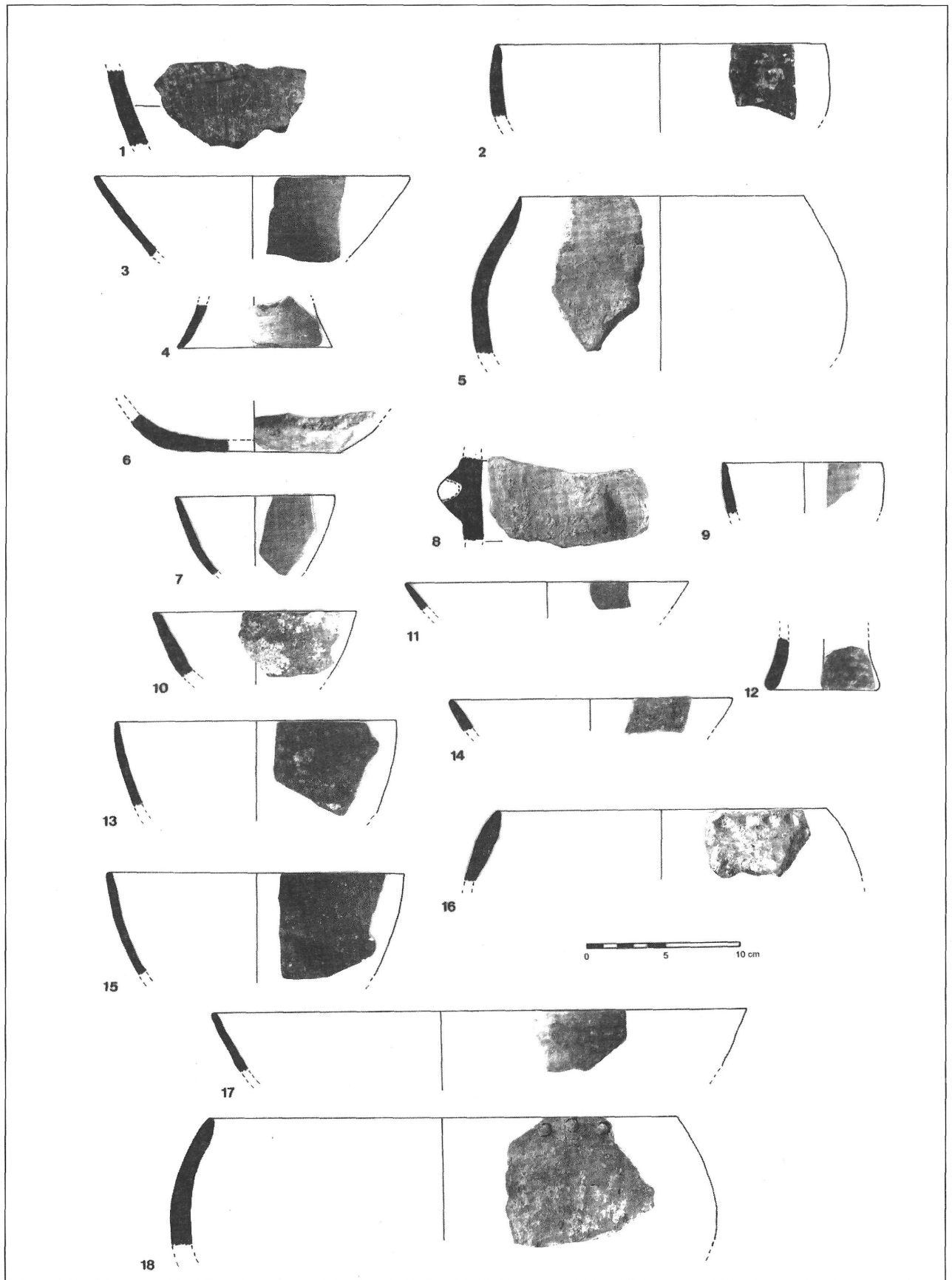
Im April 1996 wurde eine Rettungsgrabung von der Prähistorischen und Völkerwanderungszeitlichen Abteilung des Historischen Museums der Stadt Budapest unter der Leitung von Anna Endródi in Székesdúló, das an der Grenze von Budapest und Dunakeszi, aber schon auf dem Verwaltungsgebiet von Dunakeszi liegt, auf der nördlichen Strecke der Autobahn M0 (Straße 2A) durchgeführt. Der Fundort liegt etwa 500 m von der Donau entfernt, im südöstlichen Bogen des Baches Óceán-árok (ehemaliger Donauarm). Das sumpfige Ufer des kleinen Baches umgibt das Gebiet von zwei Seiten. Geologisch gehört es zur neupleistozänen Terrassenreihe Donau 2A. Da konnte ein etwa 4000 m² großes Gebiet in der Trasse der erwähnten Autobahn freigelegt. Hier wurden 125 Objekte – vorwiegend Gruben und Pfostenlöcher – während einer vierwöchigen Arbeit erschlossen. Nach der der Ausgrabung vorangehenden Entnahme der obersten Humusschicht ist nur der untere Teil der Objekte erhalten geblieben, Fundmaterial konnte nur hier gesammelt. An unserem Fundort sind die Funde zweier Epochen, also der Nachlaß der Transdanubischen Linienbandkeramik und der Spätbronzezeit zum Vorschein gekommen. In diesem Artikel werden die neolithischen Funde und Objekte behandelt.

Unter den Funden überwiegen die Keramikfragmente, andere Gegenstände, wie Steingeräte, sind in verschwindend geringer Zahl vorhanden. Von den Gefäßformen sind die konischen Schüsseln, die bikonischen und bombenförmigen Gefäße und die Behälter mit zylindrischem Hals besonders bemerkenswert, die alle charakteristische Typen der transdanubischen Linienbandkeramik, besonders deren früherer Periode sind. Die Gefäße sind fast ohne Ausnahme gut ausgebrannt, mit Spreu und Sand gemagert. Die Mehrheit der Gefäße ist unverziert, die wenigen Zierden bestehen hauptsächlich aus einfachen Mustern, wie eingeritzte Linien und plastische Rippen. Hier ist es zu erwähnen, daß hochglänzende schwarze, bzw. bräunlich-schwarze Polierung an einigen Fragmenten – die wahrscheinlich alle zu Schüsseln gehört haben – beobachtet werden konnte. Das Interessante des Fundmaterials ist, das auch die Fragmente der Importwaren der Alföld-

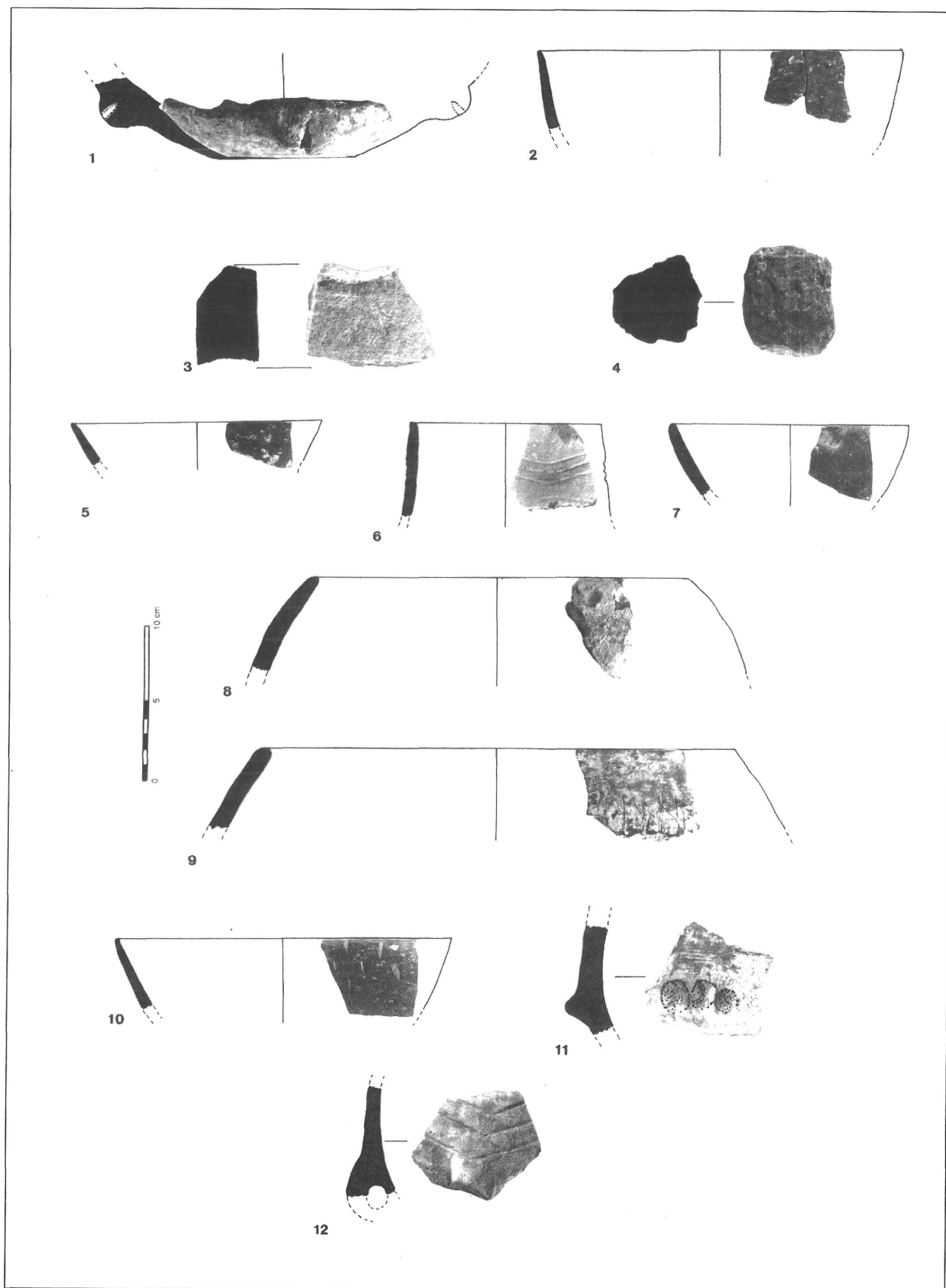
Linienbandkeramik und der Szakálhát-Kultur zum Vorschein gekommen sind.

Eine bestimmte Gruppe der freigelegten Objekte zeichnete die Grundrisse zweier Häuser ab, die direkt nebeneinander gebaut wurden. Allerdings ist es nicht sicher, dass sie ganz gleichaltrig sind. Ihre Analyse wird in einer anderen Abhandlung vorgenommen.

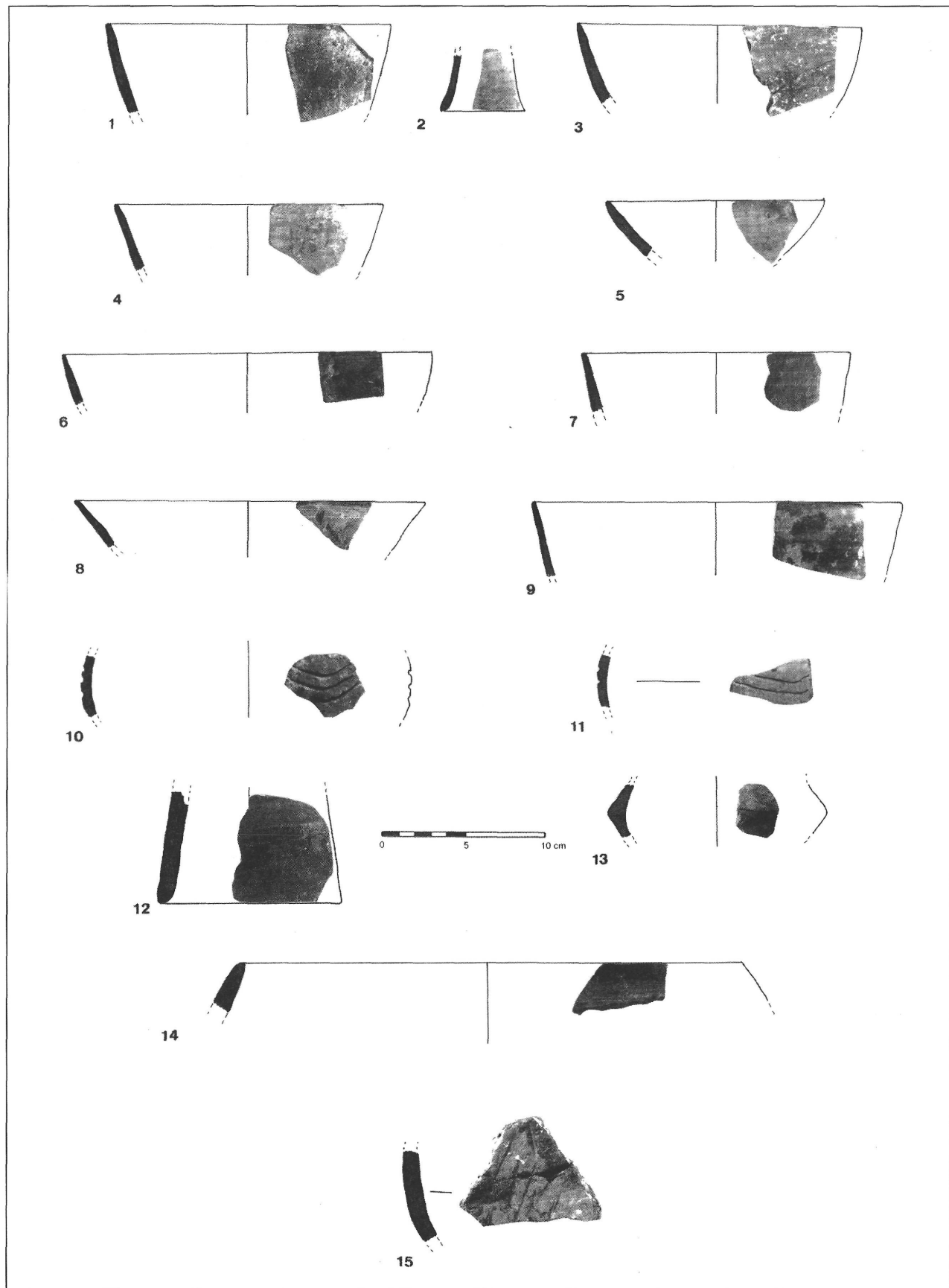
Im Laufe der Auswertung des Fundmaterials fanden wir zahlreiche Parallelen bereits von der frühesten Phase der Linienbandkeramik an. Territorial streuen die entsprechenden Analogien von Deutschland bis Oltenien. Hinsichtlich der Chronologie der Siedlung sind die schon erwähnten, schwarz polierten Gefäße, die Magerung mit Spreu, die bombenförmigen Gefäße und die Gefäßfragmente für die beiden Kulturen der Großen Ungarischen Tiefebene von Bedeutung. Nach den Schlußfolgerungen der Analyse war der in Dunakeszi freigelegte Siedlungsteil in der Vinča-A₃-Zeit, chronologisch am letzten Ende des 6. Jahrtausends v. u. Z. benutzt, als die Charakteristiken der frühen Linienbandkeramik noch dominierten, aber die Merkmale der späteren Entwicklung bereits in Erscheinung traten. Dies geschah gleichzeitig mit dem griechischen Spätneolithikum (Dimini-Kultur; Tsangli-Larissa-Phase). Diese letzte Kultur war "Zeitgenosse" des riesigen Danilo-Kakanj-Dudești I-Karnovo III-Sopot A-Horizontes auf dem Balkan, was auch durch die hierher stammenden Parallelen bewiesen wird. Dieser Siedlungsteil war von den oben behandelten Siedlungen mit Altdorf und Pfettrach (Deutschland), mit Bajaszentistván-Szlatina, ferner mit dem Haus Nr. 1 in Bicske-Galagonyás, mit den Objekten Nr. 13 und 33-34 in Szigetszentmiklós – Vízműtelep und mit einem Teil der neolithischen Siedlung von Hódmezővásárhely – Tére fok (alle in Ungarn) im großen und ganzen gleichaltrig. Die analysierten Objekte der Siedlung von Dunakeszi wurden in der Zeit benutzt, als die mittlere oder klassische Periode der Alföld-Linienbandkeramik sowie die frühere Periode der Szakálhát-Kultur in der Großen Ungarischen Tiefebene lebten. Auf jeden Fall müssen sie älter als die Keszthely-Flomborn-Phase der transdanubischen Linienbandkeramik sein.

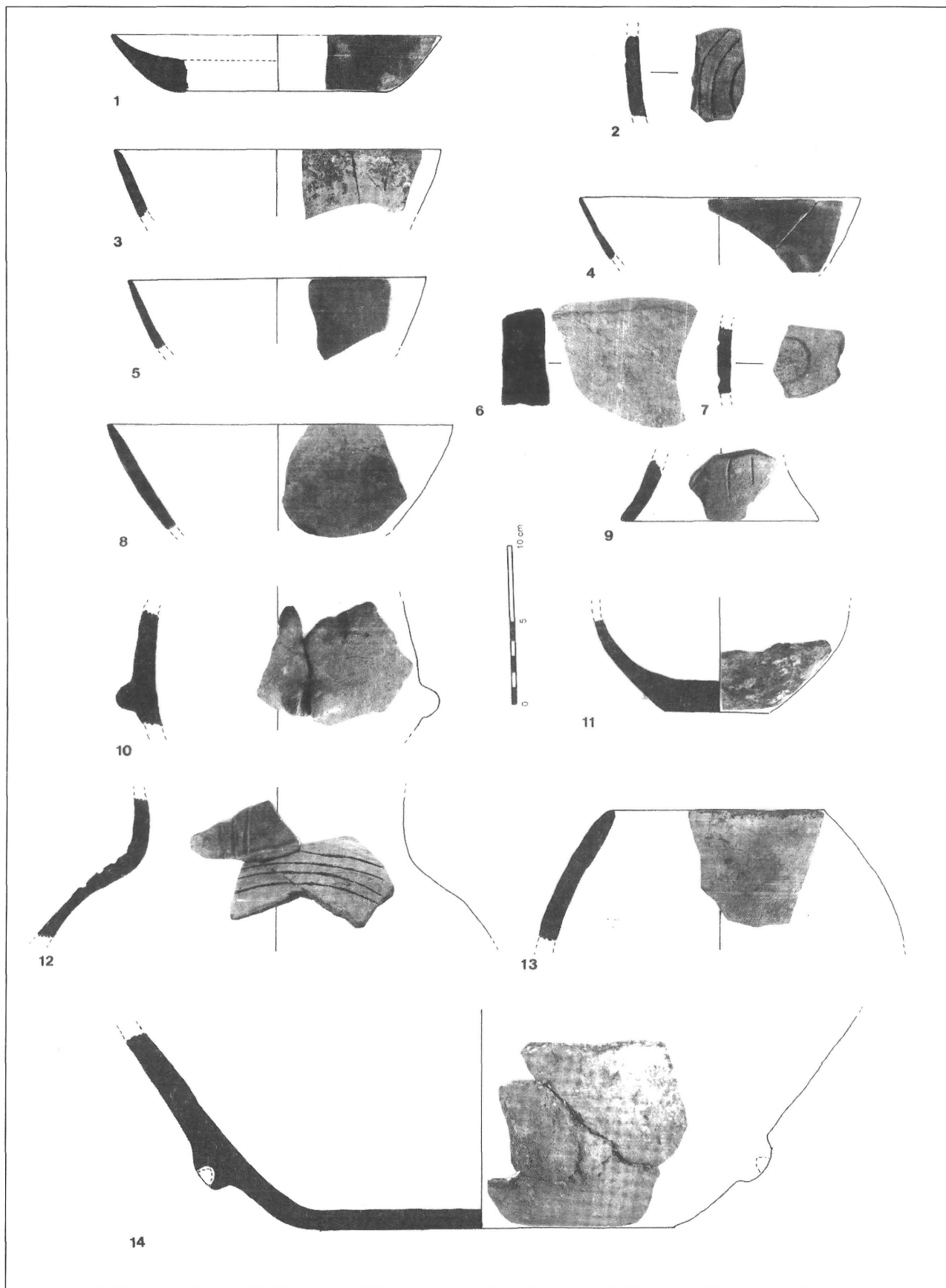
1. kép 1-18: A Dunakeszi-székesdűlői neolitik település kerámialeletei

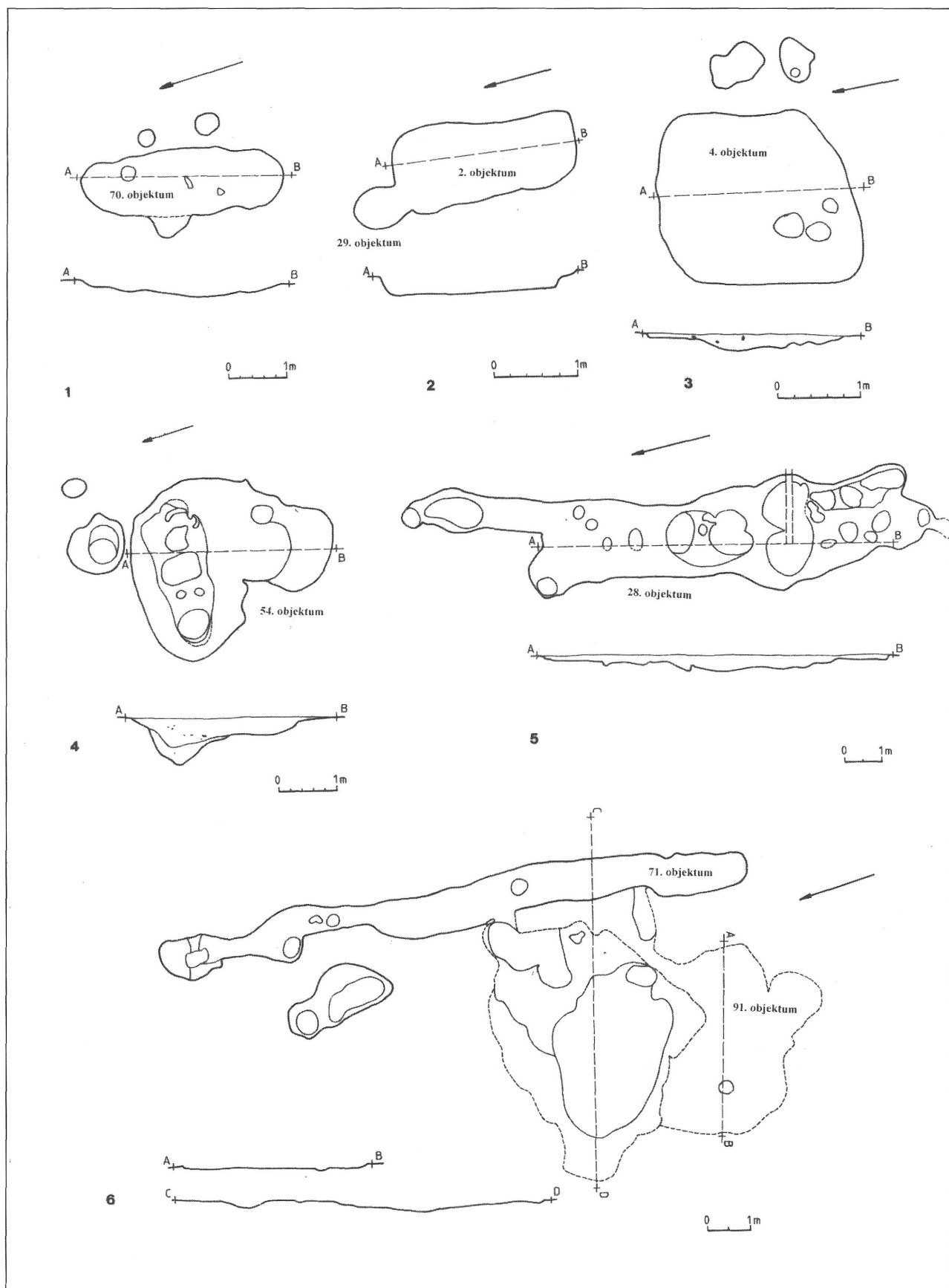
2. kép 1-12: A Dunakeszi-székesdűlő neolitik település kerámia- és kőeszközlelei

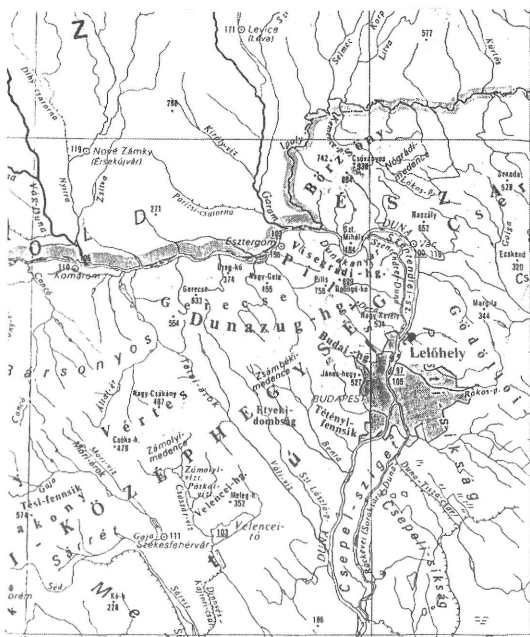
3. kép 1-15: A Dunakeszi-székesdűlői neolitik település kerámialeletei

4. kép 1-14: A Dunakeszi-székesdülői neolitik település kerámia- és kőeszközletei

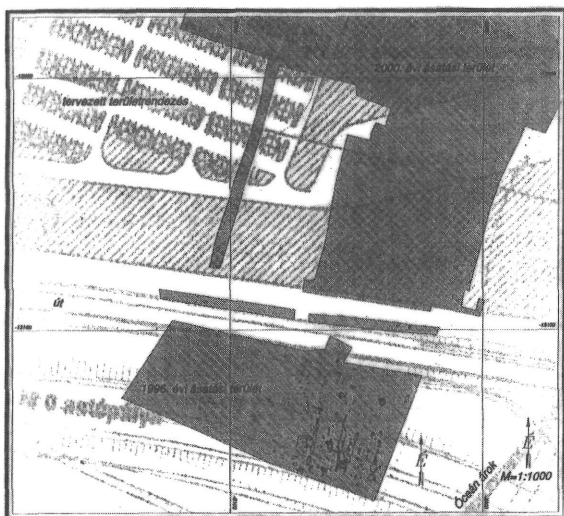
5. kép 1-6: A Dunakeszi-székesdülői neolitikus település néhány tárgyalt objektumának alaprajza

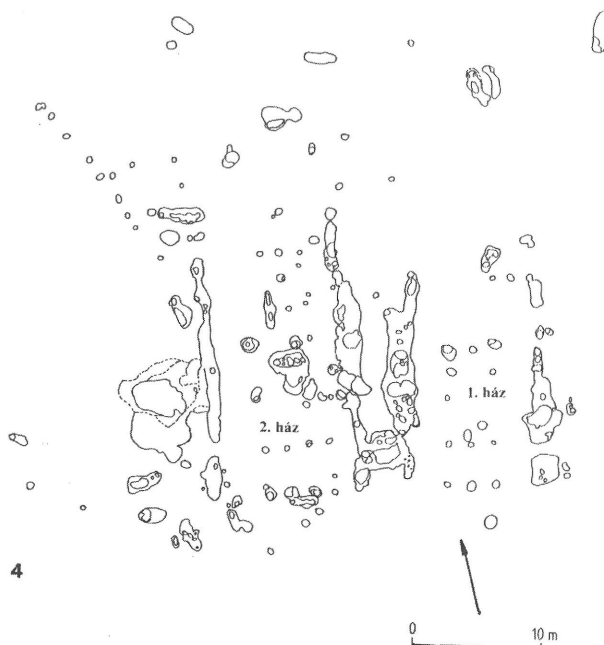
1

2

3

4

6. kép 1: A Dunakeszi-székesdűlői neolit település Budapest északi határában
 2: A Dunakeszi-székesdűlői neolit település helyszíne
 3: A Dunakeszi-székesdűlői neolit település ásatási területe 1996-ban
 4: A Dunakeszi-székesdűlői neolit település tárgyalt objektumai